

KARŞILAŞTIRMALI SİYASAL SİSTEMLERİN DOĞASI ve GELECEĞİ*

Philippe C. SCMITTER**
(Çev. Çiğdem DEMİRCAN)

Karşılaştırmalı siyasal sistemlerin geleceği belirsiz. Siyaset biliminin bu alt disiplini, bugünlerde kendi doğasını ve işlevini belirleyecek bir "dönüm noktası"yla karşı karşıyadır. Bu makalede, 'kurumsalcılık'ın şu ya da bu türünü izlemenin alternatiflerinden ya da tamamen rasyonel tercihe dayalı 'basitleştirmeler'i tercih etmekten kaçınması gereken (kasten çarpıtılmış) bir savunmada bulunuyorum. Bu (savunma) çağdaş siyasi evrenin 'girift karşılıklı bağımlılığını' kapsamalı; ve olgu ve kavram seçimlerini buna bağlı olarak düzenlemelidir. Alışılmışın dışında bir paradigma ya da metot önerme iddiasında bulunmadan. Burada, karşılaştırmalı araştırmaya yön veren, daha fazla olumsal ve daha az öngörülebilir bağlamda bazı anlamlı işaretleri ortaya çıkaracağım.

UMUT VADEDEN FAKAT TARTIŞMALI GELECEK

Karşılaştırmalı siyasal sistemler, siyasetin kendi ampirik çalışmaları kadar eskidir. Günümüzde, araştırmaları tek bir politika üzerine kuran bilim insanları bile kendilerini kaçınılmaz olarak bir alt-disiplinle uğraşırken bulurlar. Saf betimlemeyi aştıktan ve genelleyici analogiler ya da daha kapsamlı sınıflama sistemlerine dayanan bir söz dağarcığı kullanmaya başladıklarında, sert karşılaştırmacıların yorum ve eleştirilerine maruz kalma riskini alırlar. Örneğin, iki partili sistemin, rejimin demokratik istikrarı için vazgeçilmez bir unsur olduğu sonucuna ulaşan bir Amerikan siyaset bilimi öğrencisine, aynı sonuçları ortaya çıkarma konusunda bazen başarısız olan karşılaştırılabilir kurumlara sahip Uruguay ya da Kolombiya gibi özgün yönetim biçimleri çalışan birisi itiraz edebilir. Aslında, sonuncu örnekte en çok istikrar bozucu özelliklerden birisi, oligarşik ve katı iki partili sistem olabilir. Bu arada, belki saf Amerikalı, siyasi istikrar ve siyasette yeni modellere sahip Batı Avrupa'da pek çok çok-partili sistem olduğundan haberdar değildir.

* Bu makale, *European Political Science Review* (2009), 1:1, s. 33-61'de ve *European Consortium for Political Research* 'de yayımlanmıştır.

** Emeritus Professor, European University Institute, Florence, Italy
Recurring Visiting Professor, Central European University, Budapest, Hungary philippe.schmitter@eui.eu

Dolayısıyla, siyaset biliminin sıradan öğrencileri bile, ne kadar çok denerlerse denesinler, karşılaştırmadan kaçamayabilirler. Kişinin kendi ülke politikalarının belirli süreçleri ya da bazı yönleri hakkında bilinmesi gereken her şeyi bilmesi, bu konuları ‘karşılaştırmalı perspektif’ bağlamına yerleştirmeye çabalamadığı süreçte yanıltıcıdır. Uluslararası ilişkilere sığınmak bile yeterli olmayacaktır. ([Z]aman içerisinde karşılaştırılabilir birkaç tanesi olsa da) gözlemlenebilir tek bir dünya sistemi olabilir, ancak bu tek örnek içinde, Avrupa Birliği (AB), diğer bölgesel ve işlevsel ‘yönetsel sistemler’ gibi belirsiz ‘ulus ötesi’ kurumsal yapılar ve sayısız sivil toplum kuruluşu ortaya çıkmıştır.¹

Alt-disiplinin tek bir paradigmanın hâkimiyeti altında olduğu zamanlarda görece hareketsiz süreçler olagelmıştır. Örneğin, 1950’lere kadar bilim, Avrupa ve Kuzey Amerika anayasalarının ve diğer resmi kurumların ulusal statüsü ve kültürünün daha gayri resmi yönleri hakkında bilgece yorumların serpiştirilmesiyle yapılan karşılaştırmalarından oluşmaktadır. ‘Davranışsalılık’ kısa bir süreliğine, kitlesel örneklem anketleri, seçim sonuçlarının ortak sosyal temellerini keşfetmek, 'burjuva/materyalist' ‘post-burjuva/post-materyalist’ değer setleri arasında ayırım yapmak ve istikrarlı demokrasi açısından bir ön koşul olduğu düşünülen 'kent kültürü' için araştırma yapma çabası ile farklı siyasi kurumlar arasında uygulandığı zaman, rağbet görmeye başlamıştır. Ekonomik gelişim, sosyal yapı, rejim çeşitleri ve ulusal ve ulus-altı seviyelerdeki kamu politikalarının niceliksel göstergelerinin “toplam veri analizleri”ne aşağı yukarı aynı dönemlerde başvurulmuştur. ‘Yapısal-işlevselcilik’, resmi kurumlar ya da resmi olmayan davranışlar arasındaki değişikliklerden bağımsız olarak, tüm siyasi sistemlerin yerine getirmek zorunda olduğu evrensel görevleri belirlemeye çalışarak, Amerikan ve Avrupalıların dışında kalan siyasi yapıları karşılaştırmacıların çalışma alanına sokma gibi bir meydan okumaya tepki göstermiştir.

¹ Herhangi bir araştırmanın verili bir bölümünün karşılaştırmalı olup olmadığı konusunda şüpheniz varsa, ‘Sartori Testi’ne başvurmanızı öneririm. Dipnotlarını kontrol edin ve sorgulanan ülke ya da ülkelere ait sayıları, ya ülke dışı özellik ya da çalışmanın kapsamında olmayan ülkeleri ekleyerek elde edilmiş genel bilgilerle karşılaştırın. İkincinin, ilkinin göre daha büyük bir oran vermesi, yazarın gerçekçi bir karşılaştırmacı olma olasılığını artırır. Eğer alıntılar, yalnızca analiz edilen ülke ya da ülkeler hakkındaysa, o zaman, -kitabın başındaki başlıktaki iddiası aksi de olsa!- yazarın karşılaştırmalı methodu uygulamış olması pek olası değildir. ‘Comparazione e Metodo Comparato’, *Rivista Italiana di Scienza Politica*, Vol. XX, No. 3 (December 1990), p. 400.

Bu yaklaşımların hiçbirisi tamamen yok olmamıştır ve siyaset biliminin bütün akademik birimleri, bu [yaklaşımları] harmanlanmış biçimde kullanabilmektedir. Ancak hiçbirisi günümüzde ‘hegemonik’ değildir. En önemli öncülerinden birinin ortaya koyduğu gibi, günümüz karşılaştırmacıları farklı masalarda oturmakta, farklı mönülerden sipariş vermekte ve aynı atalardan edindikleri ortak mirasın bilgisini bile birbirleriyle konuşmamaktadırlar (Almond, 1990).

Amerikan siyaset biliminde, karşılaştırmalı siyasal sistemlerle ilgilenen müstakbel öğrenci, sadece hakim olan ‘geçici hevesler ve modalar’a bakmak zorunda kalmış, onların izinden gidebilmiş ve karşılaştırmalı politikaların bir sonraki on yıl ya da daha fazlası için nereye doğru yöneleceğini tahmin edebilmiştir. Siyaset biliminin bu alt disiplininin Amerika Birleşik Devletlerinde uygulandığı şekliyle geri kalan dünyaya ‘kendi geleceğinin yüzünü’ gösterdiğinden kim şüphe edebilir?² Ne de olsa, siyasetin oldukça geniş kapsamlı olan türlerini tanımlayan ve analiz eden bu metodu uygulayan, gelmiş geçmiş en yüksek sayıdaki profesyoneller her zaman bu ülkede istihdam edilmiştir.

Bu makalenin temel varsayımı, karşılaştırmalı siyasal sistemlerin, Amerika Birleşik Devletleri’ndeki (tümü olmamakla birlikte) pek çok siyaset bilimci tarafından son yıllarda takip edilmekte olan akımların ve yolların dışında kaldığı yönündedir (ve umarım öyle olacaktır). Başka bir yerde de vurgulamış olduğum gibi, alt disiplin, günümüzde ‘bir dönüm noktasında’dır. Alt disiplinin yakın zamanda yapacağı ontolojik ve epistemolojik seçimler, bir bütün olarak disiplin için eleştirel yeniliğin temel kaynağı mı, yoksa disiplinin, yavan ve konformist ‘Amerika-merkezli’ ana akıma doğru bir çözülüş mü yaşayacağını belirleyecektir.³ Başka bir deyişle, bu makale, yakın geçmişte, -Amerikan olan ya da olmayan- karşılaştırmacılar tarafından üretilen ne varsa, onları objektif ve kapsamlı bir şekilde araştırıyormuş gibi bir çabaya *girmeyecektir*. [Makale], Fransızların *plaido* [savunu] olarak tanımladığı gibi, gelecekte uzun bir süreliğine statükosunu belirleye-

² Bu varsayımın üstünlüğünün olup olmadığı konusunda kuşkuysanız, editörlüğünü Robert Goodin ve Hans-Dieter Klingemann’ın (Oxford: Oxford University Press, 1996) yaptığı *A New Handbook of Political Science*, eserine başvurun. Giriş bölümünde editörler özellikle (ve yorum yapmadan) kişinin geleceğe yönelik en iyi tahmininin, Amerikan siyaset bilimindeki güncel trendleri örnek olarak yapılabileceğini varsayar. Avrupa’nın (ve söylemeye gerek yok, dünyanın geri kalan kesiminin) karşılaştırmalı analizlerde farklı bir geleneğe sahip olabilmesi nosyonu çok fazla ciddiye dahi alınmamıştır.

³ “Comparative Politics at the Crossroads”, *Estudios-Working Papers*, 1991/27, Centro de Estudios Avanzados en Ciencias Sociales, Instituto Juan March de Estudios e Investigaciones (Madrid), 1991.

cek kritik bir 'ara-kariyer' seçimiyle karşılaşan bir müşterisinin yararına [hareket eden] bir yandaştan taraflı bir savunma olacaktır.

ÖNCE SIRAYLA BİRKAÇ TEBRİK

Öncelikle, tebrik etme faslıyla başlamama izin verin. Metodolojik görüşlü meslektaşlarımdan çoğunun gayretli çabaları sayesinde (çoğunun Amerikalı olduğu doğru), karşılaştırmalı metot uygulayan pek az öğrenci bilimsel incelemelerine, seçtikleri konunun net bir savunmasını eklerler: Sayıları ve kıyaslanabilir özellikleri, bir ardılla bağlı olayları seçerken karşılaşacakları potansiyel zorluklar ve bulguların dış geçerliliğine ilişkin genellemelere dair kısıtlar.⁴ Karşılaştırmalı siyasal sistemler tarafından oluşturulan bilgilerin 'kümülatif olmayan' doğası hakkındaki pek çok eleştiriye rağmen, başarılı nesillerin birbirlerinin çalışmalarına (ciddi derecede) bağlı araştırma çizgisine devam ettiği görülür. Şu anda, filizlenmekte olan demokratikleşme çalışma alanını bu konuda delil olarak sunabilirim. Benim diğer güncel uzmanlığım olan bölgesel bütünleşmede bile, kalkış noktalarında temelde teori bazlı farklılıklar olmasına rağmen, 'ortak gelenek' adı verilen bir şey gelişti.

Metodolojik öz-bilinçteki bu önemli kazanımlar niteliksel ve niceliksel siyaset bilimciler arasında 'sınıf refahı' konusunda bazı noksanlıklar yarattı. Hala pusuda bekleyenler var ve eskilerden bazıları içsel 'bilimsel' üstünlükleriyle sonrakilerin üzerinde belirleyiciliklerinde ısrarcı, fakat kurgu ve sonuç çıkarma konusundaki problemlerin her ikisi için de ortak sorun olduğuna ve ikisi arasındaki seçimin, kişinin açıklamak ya da değerlendirmek istediği şeye bağlı olması gerektiğine dair giderek daha fazla uzlaşma var. Aslında Floransa'daki Avrupa Üniversitesi Enstitüsü ve Budapeşte'deki Orta Avrupa Üniversitesi gibi oldukça kozmopolit iki kurumdan edindiğim güncel deneyimlerden, karşılaştırmalı siyasal sistemlerde her iki metotla hesaplama yapıldığı ve bu metotların akıllıca kullanıldığı artan oranda bilimsel inceleme olduğunu gördüm – sıklıkla, (ihmal edilmiş ya da 'tesadüfi' etmenlerin etkisine ek olarak) nedenselliği kanıtlamada belirli sıralar ve karmaşık ilişkiler için araştırılan nitel değişkenler setiyle dikkatlice seçilmiş durumların küçük bir N anali-

⁴ Burada Gary King, Robert O. Keohane ve Sidney Verba'nın, *Designing Social Inquiry* (Princeton: Princeton University Press, 1994) ve daha güncel olarak bu kişilerin eleştirel meslektaşları olan Henry E. Brady ve David Collier'in (eds.), *Rethinking Social Inquiry: Diverse Tools, Shared Standards* (Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 2004) eserlerinin karşılaştırmacılar tarafından geniş bir kullanıma sahip olduğuna özellikle dikkat edilmelidir.

zini takiben, ilişkinin daha geniş parametrelerde kurulması için görece basit nicel göstergeler kullanan, önceki daha büyük bir N karşılaştırması. Charles Tilly'nin kurgusal söz varlığını kullanmak için, bu tür araştırmalar 'parçalama' ve 'bölme'nin avantajlarını birleştirir (Tilly, 1984). Umarım, bu eğilim gelecekte de devam eder.

Bununla birlikte, karşılaştırmalı siyasal sistemlerin bugün karşı karşıya kaldığı gerçek meydan okuma, üçüncü bir alternatiften, yani rasyonel seçim varsayımlarına dayalı 'formel modelleme'den gelmektedir. Bunların çoğu, karşıt görüşlü yaklaşımların büyük bir kısmını saf dışı ederek ve teorik (neo-liberalizm) ve metodolojik (matematiksel modelleme) ortodoksi'nin temelini oluşturmak için akademide daha büyük statü elde etmek amacıyla iktisat mesleğini bir 'başarı' olarak düşünüp örnek alan Amerikan siyaset bilimcileri tarafından güçlü bir sempatiyle karşılanır.

Geleceğe yönelik bu patika, ezelden beri rekabet eden niceliksel ve niteliksel olanlardan, hem metodolojik olarak hem de asli olarak farklılaşacaktır. Bu [patika], ilk varsayımları sınırlayan daha güçlü bir setin, 'mikro-bulgular' sağlamak için bireysel aktörlerin ilişkilerinin doğası hakkında indirgeyici ön varsayımlar ve bunlardan oluşturulan ilk varsayım ve hipotezlerin doğruluğunu göstermek için 'biçimlendirilmiş /yapay doğrular' ya da 'matematiksel kanıtlar' üzerinden güvenilirliğin kabulünü kapsayabilir. Karşılaştırmalı boyutlar, bireysel davranışların birimler arasında değişmez olduğu, ya da [bireylerin] olmadığı yerlerde, kurumların (daha önceden belirlenmiş rasyonalite) bir fark yaratabileceğini kanıtlamak için bu eşitlikleri devreye sokmaktadır.

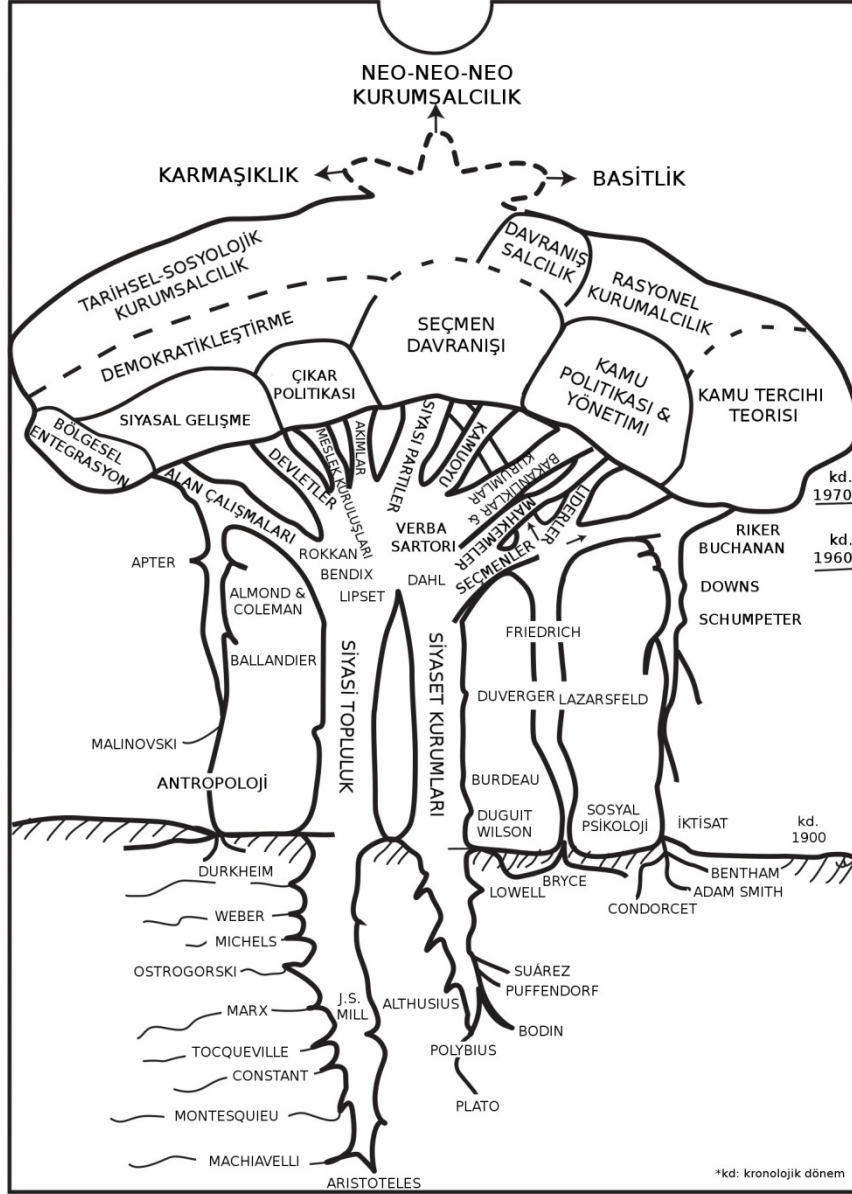
KARŞILAŞTIRMALI SİYASAL SİSTEMLERİN 'SOYAĞACI'

Müstakbel ya da deneyimli bir karşılaştırmacı olarak, okuyucu kendisini Şekil 1'de resmedilmiş ağacın bir yerlerinde asılı ya da en iyi ihtimalle oturuyor bulacaktır. Bu, çağdaş karşılaştırmalı siyasal sistemlere evrilmiş, soya ait kökler, gövde ve dalların uzamsal bir şeması ve kaba bir özetidir. Bazı gözü kara genç bilimciler ağacın üst dallarında bir daldan ötekine yatay bir şekilde atlama çevikliğine sahip olabilir; ancak çoğu, siyasal düşüncenin geleneklerinde kökleşmiş kalın gövdelerin bir ya da diğerine dikey bir şekilde tırmanarak, konaklayacakları yerlere ulaşacak ve orada kalacaklar.

(Soyağacının) en derin kökleri, Aristo tarafından bulunmuş ve Polybius, Machiavelli, Montesquieu, Benjamin Constant, Alexis de Tocqueville, Lorenz von Stein, Karl Marx, Moisei Ostrogorski, Max

Weber, Emile Durkheim, Roberto Michels, Gaetano Mosca, Vilfredo Pareto ve Herbert Tingsten'i dahil edebileceğimiz 'Dead White European Males' gibi farklı düşünceden pek çok kişiyi kapsayan bir grup tarafından geliştirilmiş, benim '*sosyolojik anayasallık*' olarak tanımladığım şeye kadar uzanır. Farklı eklenti ve permütasyonlarla, bu, İkinci Dünya Savaşının hemen ertesindeki yıllarda yerleşerek Stein Rokkan, T.H. Marshall, Reinhard Bendix, Otto Kirchheimer, Seymour Martin Lipset, Juan Linz, Hans Daalder, Mattei Dogan, S.N. Eisenstadt, Harry Eckstein ve Dankwart Rustow gibi bilimcilerle, daha sonra 'tarihsel siyaset sosyolojisi' olarak adlandırılacak bir dal haline gelmiştir. Karl Deutsch'u belki, bu konuda sibernetik doku nakli yapmaktan tek başına sorumlu olduğu için başka bir yerde değerlendirmek gerekir. Bu grubun ulaşabildiği en dıştaki alan, bir sonraki nesil, benim kendimi en çok güvende hissettiğim yerdir.

KARŞILAŞTIRMALI SİYASAL SİSTEMLERİN
SOY AĞACI

Diğer kök, Leon Duguit, Georges Burdeau, James Bryce, A. Lawrence Lowell ve Woodrow Wilson gibi tanınmış Anglo-Fransız hukukçular tarafından tohumları atılmış ve Maurice Duverger, Herman Finer, Samuel Finer, Giovanni Sartori, Carl J. Friedrich, Samuel Beer, Jean Blondel, F.A. Hermens ve Klaus von Beyme gibi bilim adamları tarafından sonraki yüzyıl boyunca geliştirilmiş ‘resmi anayasalcılık’a dayanmaktadır. Robert Dahl gibi birisi belki de en iyi sosyoloji ve hukuk dalları – ki her durumda birbirine yaklaşan- arasında hamak ipinde sallanan bir yere rahatlıkla yerleştirilebilir. Samuel Huntington, komşu dallardan ziyade bu dala sarılmış olduğunu hayal etmek kolay olsa da, köklerinin nereye dayandığının anlaşılması zor olan tanınmış karşılaştırmacılardan birisidir.

Bu iki ana köke, 20. yüzyılda bir dizi dışsal doku eklenmiştir. Siyaset bilimi, giderek profesyonelleşen diğer sosyal bilimler disiplinlerinin kavramsal ve metodolojik yeniliklerinin doymak bilmez tüketicisi haline gelmiştir – öncelikle ‘davranışsal hareket’ adı verilen *sosyol psikoloji*’den ve sonra (ve bir şekilde daha fazla gizlilik içinde) ‘yapısal-işlevselci yaklaşım’ ile *antropoloji*’den... Öncekinin en ayırt edici ürünü, Gabriel Almond ve Sidney Verba’nın 1963’te yayınladığı oldukça başarılı (ve eleştirilmiş) *The Civic Culture* (Kent Kültürü) eseri tarafından sembolize edilmiş, karşılaştırmalı anket araştırmalarının hızlı yükselişidir. Günümüzde, karşılaştırmalı siyasal sistemlerin bu dalı, her zaman, dünya politikalarının tümü ile bağlantılı ve fiilen onun karşısında yer almıştır. Elbette ki bu, Amerikan siyaset biliminin, alt disipline yönelik, en özgün (ve başarılı) katkısıdır.

Antropolojik çalışmalar, karşılaştırmalı politikaların gelişimine, yoğunluk ve etkileycilik açısından daha az katkı sağlamıştır. En önemli katkısı, kuşkusuz, karşılaştırmalı araştırmalara konu olan ülke çeşitlerinin çoğaltılması üzerinde belirleyiciliğe sahip olmasıdır. “Batılı olmayanları” kapsarken ve “Arnavutluk’taki seçimler”, ‘Zaire’deki bütçe süreci’, ‘Endonezya’daki sivil-ordu ilişkileri’ ve ‘Arjantin’deki federalizm’i açıklama ihtiyacıyla karşılaşıldığında, David Apter, Leonard Binder, Lucian Pye, James Coleman ve Myron Weiner gibi bilim adamları klasik hukuki ya da sosyolojik kategorileri uygulamada zorlukla karşılaşmış ve tüm siyasal sistemlerde kanımca analogik ‘yapılar’ tarafından gerçekleştirilmesi gereken bir dizi ‘fonksiyon’un arkasına sığınmışlardır. 1950’lerin ortalarından 1970’lerin başlarına kadar Sovyetler Birliği Komitesi’nin Karşılaştırmalı Politikalar üzerindeki prestijli himayesinde yürütülen faaliyetlerin büyük bir fırtına yaratmasından sonra,

bilim insanları, öngörülen fonksiyonların aşırı biçimde soyut ve açıklamaya çalıştıkları yapıların sıklıkla tek bir fonksiyon tarafından belirlenmediğini anlamaya başladılar. Bunun yanında, Batılı olmayan politikalar arasında karşılaştırmalara kılavuzluk etmek için merkezi bir metafor olarak var olan ‘sistemik eşitlik’ görüşü, kurumlarının istikrarının kararsız olduğu ortaya çıkınca, sorgulanmaya başlamıştır. Var olan sorunun değişmeye başladığı görüldüğünde - özellikle demokrasiden otokrasiye ya da daha güncel olarak tersi-yaklaşım daha az tutarlı olmaya başlamıştır (Almond vd., 1973).

Nihayet, karşılaştırmacılar her zaman iktisat biliminden, özellikle Adam Smith, Karl Marx, John Stuart Mill, David Ricardo, Jeremy Bentham, Friedrich List ve Adolf Wagner gibi erken dönem ekonomi-politikçilerden fikir ve kavramları ödünç almıştır. Her ne kadar çağdaş neoliberal iktisatçılar grubunun dışında, heterodoks bir figür olsa da Albert Hirschman, birkaç ufuk açıcı katkıda bulunmuştur. Ancak son birkaç on yılın gerçek yeniliği, köklü varsayımlar, çıkarsamalı düşünce ve matematiksel modelleme tekniklerinin politika bilimine transferiyle sağlanmıştır – öncelikle Amerikan siyasetindeki araştırmalarda ve artan bir oranda ‘diğer halklar’ üzerine yapılan araştırmalarda... Başlı çeken figürler, Anthony Downs, Thomas Schelling, Howard Raifa, Kenneth Arrow, Douglas North, Mancur Olson, Gary Becker, George Stigler ve en önde gelenleri James Buchanan ve William Riker olmuştur. İlerleyen sayfalarda bahsedeceğimiz gibi, iktisattan gelen bu doku, karşılaştırmacıların geleceğine yönelik radikal bir patika açmıştır.

Günümüzde, karşılaştırmalı siyasal sistemlerin evrimsel ağacı Tropik Banyan’dan* çok, Florentin Selvisini andırmaktadır. Geniş dal saçaklarına sahiptir ve kesinlikle tek bir sivri ve ince tepesi bulunan bir yapıda değildir. Ancak bunun en ilginç yönü, tepeye hakim olan ve aynı türe ait etiketi, *kurumsalçılar* etiketini, paylaşmaktan memnun görünen katılımcıların sayısıdır. Bitkinin yapraklarının yakından incelenmesi, ağacın olağandışı çeşitlilikte flora ve faunayı barındırdığını ortaya koymaktadır. Hepsinin ortaklaştığı nokta ‘kurumların önemli olduğu’dur. Farklılaştıkları noktalar ise, kurumların ne olduğu, nasıl oluştukları, neden önemli

* İncir ağacıyla aynı cins bir ağaç türüdür. Hindistan İnciri (Ficus Indica) da denen bu ağacın dalları yere doğru fişkirip, toprağa değdiğinde kök salmaya başlamakta ve yeni (ve pek çok insana barınak oluşturabilecek kadar kalın) gövdeler oluşturmaktadır. -çn-

oldukları ve hangilerinin diğerlerine göre daha önemli olduğu sorularıdır. Dahası, yukarılarda konaklayanlardan bazıları, diğer şeylerin önemli olduğunu da itiraf edecektir: Sıra, politik çıktılarını açıklamaya ve özellikle anlamaya geldiğinde, kolektif kimlikler, yurttaş tutumları, kültürel değerler, halka ait anılar, dışsal baskılar, ekonomik bağımlılıklar, hatta içgüdüsel davranışlar ve gayri-resmi uygulamalar [gibi]... ‘Kurumsalcılık’ın geniş çadırının altında bir barınak bulmaya yönelik bu şiddetli arzu, ya kendi, garip, yasalara uyan köklerine dönme çabası (özellikle, önceden belirlenmiş değişmez [etmenlerin], bu tür problemlerin ve çatışmaların çözümü için açık bir şekilde yetersiz kaldığı bir dünya bağlamında) ya da mümkün olan en yüksek sayıda disiplin üyesinin ortak bir amaç oluşturma konusundaki ümitsiz çabaları olarak (özellikle, büyük bir çoğunluğu, temel varsayım ve metotlarına radikal bir meydan okuma ile karşılaşabilecekleri bir yola girdiklerinde) yorumlanabilir.

YOLLARIN KESİŞİM NOKTASINDA

Şekil 1’in en üstüne büyük bir soru işareti yerleştirdim – ağacın bütününün gelecekteki biçimini ve hatta yaşayabilirliğini belirleyecek olan bir karar noktası... Karşılaştırmalı siyasal sistemlerin geleceği hakkında bugünden söylenebilecek en güvenilir şey, geçmişle aynı olmayacağıdır.

Elbette ki, her şey değişmek zorunda kalmayacaktır. Karşılaştırmalı siyasal sistemler, yakın bir gelecekte, ‘diğer halkların ülkeleri’nde yaşanan olay ve süreçlerin *nesnel betimlemesi* açısından ve bunun sonucu olarak bu ülkeler ele alındığında ulusal politikaların belirlenmesi ve uygulamasından sorumlu olan politikacılar ve yöneticilere güvenilir ve sistematik bilgi sağlamak açısından temel sorumluluğu üstlenmeye devam edecektir. Soğuk Savaşın sonu ve Sovyet İmparatorluğunun çöküşü, diğer şeyler bir yana, (sözde özerk) hareketleri belirlenen yönetim biçimlerinin sayısında şaşırtıcı bir artışa neden oldu. Kapitalizmin küreselleşmesi, en uzak ve marjinal bileşenlerinin hareketlerindeki düzensizliklere çok daha fazla duyarlı olan üretim, taşıma ve dağıtımın, giderek dolaylı ve parçalı olduğu sistemler üretti. Kitle iletişim araçlarının aynı anda her yere nüfuz edebilen yapısının anlamı, dünyanın herhangi bir yerinde olan olayların hemen her yere yayılabileceğidir ve karşılaştırmacı uzmanlardan, kamu tüketimi için ‘olayları doğru bağlama yerleştirmeleri’ beklenmektedir.

“Mevcut politikalar” arasındaki karşılaştırmalar, tutumlardaki benzerlikler ve farklılıkların analizleri açısından ve politikaların

nedenleri ve sonuçlarıyla bağlantılı olarak, mevcut sisteme uyum modellerinden sonuç çıkarma açısından, en uygun *araştırma metodu* olarak kalmaya devam edecektir.

Şekil 1, karşılaştırmalı siyasal sistemlerin, üç farklı yol arasında bir seçim yapmak zorunda olduğunu göstermektedir. (Karşılaştırmalı siyasal sistemler) uzmanlık alanlarını daha fazla geliştirdikçe, son yıllarda üzerinde hareket ettiği geniş ‘kurumsalçı’ yolda, kanımca daha fazla ‘neo-neo-neo’ önekleri ekleyerek ilerlemeye devam edebilir. Aksi takdirde sola ya da sağa dönebilirler. Seçim ne olursa olsun, karşılaştırmalı politikaların – her ne kadar uygulayıcılarından pek çoğu böyle olmasını istese de- tek bir tepe noktasına sahip olması çok olası görünmemektedir.⁵ Gördüğüm kadarıyla, en ‘açık ve güncel tehlike’, alt disiplinin evriminin, farklı alt dallarına yerleşen akademisyenler arasında giderek azalan iletişim ya da çapraz-aşılama ile, ağacın üst kısımlarında geriye dönülemez bir bölünme yaratması ve siyaset bilimi öğrencilerinin kendilerini ‘bilimsel’ olarak tanımlayabilme konusundaki mesleki hak iddialarının ekarte edilmesi için giderek daha fazla çaba harcanmasıdır.

İktisadi düşünceye doğru keskin bir sağ dönüş yapanlar ‘basitleştirme’ye [gitmeyi] tercih edeceklerdir. Bu kişiler, sınırlı birincil varsayımlar, bireysel ‘mikro-kurumlar’, bu aktörlerin birbirlerine yönelik davranışlarından ne şekilde apriori varsayımlar çıkarılacağı ve rasyonel seçim ya da kamu tercihi diye bilinen rotayı karakterize eden ‘biçimsel gerçekler’ ya da ‘matematiksel formüller’ tarafından yönlendirilecektir.⁶

Sola yönelmeyi seçenler, daha iyi bir tanımın olmaması nedeniyle ‘karmaşıklıklaştırma’ (complexification) diye adlandıracağım bir seçim yapacaklar. Bu kişiler iyi tanınmayan ve daha az özgüven sahibi akademisyenleri takip edeceklerdir. Bu akademisyenler:

1) Birkaç tane ve çok daha az tanımlayıcı birincil

⁵ Örneğin, herkesi, iktisattan yeni dokular sağlamaya yönelik giriş niteliğinde dersler için benzer bir müfredat hazırlamak konusunda teşvik ederek. David Laitin’in, 2001 yılında San Fransisko’da Amerikan Siyaset Bilimi Birliği’nin Yıllık Kurultayı’nda yayınlanmış “The Political Science Discipline” (Siyaset Bilimi Disiplini) makalesi. Siyaset biliminin temel görüşünün – karşılaştırmalı olsun olmasın- tek bir teorik ortodokside kökleşmesi gerekliliği, bana temel sorunsalına bir saldırı gibi, dahası, var olan karmaşıklığın radikal bir şekilde daha da artması gibi gelmektedir.

⁶ Benim için yaklaşımları hakkında neyin pozitif olduğu ve (zannedersen) tüm diğerleri hakkında nelerin negatif olduğu gizemini korusa da, kendilerini ‘pozitif siyaset teorisyenleri’ olarak düşünmeyi tercih ederler. Her zamanki inançları, biçimlendirilmiş gerçekler ve matematik kanıtlara dayandığı için kesinlikle ‘pozitivist’ değillerdir.

varsayımları kabul ederler – aslında, aktörlerin kimlik ve motifleri hakkında ve görünürde ‘irrasyonel’ gibi görünen davranışların belirlenmesinde kurumlar ve tarihsel belleklerin kökleşmesindeki roller hakkındaki varsayımlarını hesaplanabilir bir artışa bağlayan kişiler.

2) Günümüz dünyasıyla uyumlu mikro-kurumların yalnızca bireylere bağlı olamayacağına ikna edilmişlerdir – aslında, bu kişiler aynı zamanda, bireylerin tercihleri ya da davranışlarının temelde ayrıştırılamayacağı toplulukları kapsamak ve siyasi güç ve otoritenin çoklu katmanları tarafından yönlendirilen oluşumların etkilerini giderek daha fazla dikkate almak zorundadırlar.

3) Rasyonalite yerine ‘kabul edilebilirliğe’ dayanmayı seçerler, örneğin, söz konusu aktörlerin sayısı, bilgi kaynaklarının çokluğu ve siyasi birikimin bağımsız katmanları tarafından oluşturulmuş istenmeyen sonuçlar verili iken, marjinal çıktılarının optimal takibinin hemen hemen imkansız olduğu karmaşık durumlarda ‘doğaçlama’ ve ‘en kötüyü önleme’ durumlarında.

4) Güç ve otorite siyasi pazarlığının yapıldığı farklı merkezlerden gelen farklı tipteki aktörlerin çok katmanlı olduğu ve bunların birbirlerine karşı temkinli olduğu durumlarda çıktılarının açıklanmasında, toplamın alışılabilir yanlı algısının, yeniden tanımlanmış ‘kurallar bütününe’ çevrilebileceğini düşünenler.

5) ‘Gerçek’ veriler için sağlıklı bir bakış açısına sahip olanlar -ister yönetim biçiminin normal işleyişi tarafından, ister etkili matematiksel eşitliklerce üretilen şaşırtıcı gözlemler ya da simülasyonları önleyen sözüm ona ‘biçimlendirilmiş’ gerçekler olarak ele alınan karmaşık fenomenler için, basit toplamı göstergelerin kuşkuya yer bırakmayacak biçimde eşleştirilmesi amacıyla kendileri tarafından türetilmiş ve toplanmış olsun.

6) ‘Tercihler’ gibi ölçümü zor şeylerde bile mümkün olduğunca çok potansiyel nedensel değişkenle bilim-içi üretimde ısrarcı olanlar –gözlenmiş olguların iddia edildiği şekilde rasyonalitesini ispatlamak için verili bir durumda hangi değerlerin alınacağını ya da gerçeklere dayalı (ex post) yenilerinin koyulacağını düşünerek çıktılarını arka plana itmektense, çıktılarının varlıklarını yadsıyanlar.

Şekil 1’de gösterilen üç alternatif yol arasında süren rekabetin eşitlenmesi zor görünmektedir. ‘Yeni kurumsalcılık’ın farklı permütasyonlarına doğru ortada kalan yol, bütün eylemsizlikler, pratiğe en çok değer veren karşılaştırmacıların değişime dirençli entelektüel değerlerinde kökleştiği takdirde en çok tercih edilen yol

olacaktır. Genelde önünde olan niteleyicilerin bolluğu veri alındığında –en çok kullanılanları isimlendirecek olursak tarihsel, sosyolojik, hukuki ve rasyonel- bana göre halihazırda azalan marjinal verimler, ayırıcı uzmanlaşma ve anomali ile baş etme kapasitesinin giderek daha fazla azalmasıyla aynı anlama gelmesine karşın, bu yaklaşım, bunların büyük kısmını cezp etmek açısından fazlasıyla muğlaktır.

Formel modellemenin basitleştirmeye yönelik keskin sağ dönüşü, daha önce başka bir yerde söz ettiğim gibi, özellikle Birleşik Devletlerde oldukça cazip olmalı (ve olageliyor da zaten). Karşılaştırmacılar, alt-disiplinin şimdiye kadar en çok talep edilen bazı şartlarının, yani ‘yabancı’ bir dil, kültür ve tarih öğrenmeye olan ihtiyaç ve ‘yabancı’ bir yerleşimde uzun süreli alan araştırması yürütmenin ne olduğunu değerlendirmek için uygun bir gerekçe sunduğundan beri [formel modellemenin] cazibesine kapılmış olabilirler. Kendini adanmış rasyonel seçimciler baskın tercihlerin ne olması gerektiğini çoktandır bilmekte⁷ ve ‘yabancıl’ (exotic) katılımcıları gözlemlemeye ya da onlarla mülakat yapmaya gerek duymamaktadırlar.⁸ Bilgi gereksinimleri radikal bir şekilde basitleştirilmiştir ve eğer bu veriler on-line data banklarda hazır değilse

⁷ Ve eğer aktörler temel amaçlarının, her bir siyasal değişim marjını optimize ederek fırsatçı bir şekilde daha fazla servet ve meta elde etmek olduğu konusundaki ilk şüphelerini doğrulamazlarsa, rasyonel seçimciler basitçe bir diğer tercihi, gerekirse, bireylerin rasyonel seçimi ispat edilene kadar bir diğerini ikame edeceklerdir. Henüz, ‘diğer ilişkisizlikler’ (regardingness) baskın olmaya başlayana kadar seçim dizilimini manüple eden bir makaleye rastlamadım, ancak bu çok uzun süremez. Şüphelendiğim şeyin şimdiye kadar kabul edilmiş şekli, söz konusu bireylerin, önceki sınırlanmış varsayımlar tarafından oluşturulan koşullar söz konusu olduğunda tümüyle ‘irrasyonel’ davrandıklarıdır. Eğer, rasyonel seçim teorisyenleri tarafından bu ‘oltaya yem takma’nın ‘klasik’ bir örneğini gözlemek istiyorsanız, tahmin edilen marjinlerin çok çok dar olmaması koşuluyla herhangi bir bireyin oy kullanmasının irrasyonel olarak görüldüğü ‘seçmen paradoksu’ hakkında söylemek zorunda kaldıkları şeyleri okuyun. Yine de, vatandaşlar oy verir ve hatta sonuçları kaçınılmaz olan seçimlerde bile oy verir. Bu kolektif davranışı rasyonel gibi gösteren ad hoc bir tercih bileşeni için etrafta avlanmalarını sadece izleyin.

⁸ Bu, neoliberal iktisat disiplininin miras aldıkları bir ilke. En belirgin şekilde Milton Friedman tarafından iddia edildiği şekliyle, üreticiler ya da tüketicilerin kendilerinden, ‘gerçek’ tercihlerini itiraf etmeyecekleri ‘rasyonel’ bir güdüye sahiptirler ve daha da önemlisi seçimleri için anketöre daha kültürel ve normatif olarak daha kabul edilebilir sebepler sunarken büyük olasılıkla yanlış olacaklardır. Bu nedenle, bir şeyleri neden yaptıklarını sormak zaman kaybıdır (ve potansiyel akıl karışıklığı kaynağıdır). Müstakbel karşılaştırmacı açısından bu, onu ağır araştırma sınırlarından –hatta masasından ayrılma gerekliliğinden bile kurtarabilir.

'biçimlendirilmiş doğrular' ileri sürülerek ya da olası dağılımı taklit (simüle) edilerek her zaman düzeltilebilir diye düşünülür.

En belirgin şekilde, bu yolda ilerleyen karşılaştırmacılar, entelektüel bagajlarını taşıdıkları neoliberal, matematikçileşmiş iktisatçıların sahip olduğu daha yüksek 'bilimsel' statüden bazı ödüller kapma ihtimalleri olacağına ikna edilebilir –“baştan sona tümü.”⁹ Çalışmalarının yalnızca '*tanıdık*' küçük bir grup tarafından anlaşılabilirliği konusunda ikna edilmiş olabilirler.¹⁰ 'İktisat bilimi', makro-ekonomideki değişimin oranını, yönünü ya da konumunu tahmin etmede dile düşmüş bir şekilde başarısız olagelse de ve kendi saflarından bazı dile düşmüş akademisyenlerin başarısızlıklardan zarar görse de, diğer sosyal bilimcilerin gözünde oldukça prestijli olmaya devam etmektedir. Kamu tercihi ya da rasyonel seçim şu andan itibaren Birleşik Devletlerdeki belli başlı bölümlerde ve dergilerde egemen bir stratejik pozisyona sıkı sıkıya yerleşmiştir –'Prestroika' bayrağı altında toplanmış (karşılaştırmacı olarak bilinen önemli bir kesim) mesleklere sahip (rasyonel seçime) inanmayanlardan gelen güçlü bir tepkiyle provoke edilmiş olsa da...

Karmaşık yapıya doğru sol bir dönüş, takip edilecek prototip bir disipline sahip değildir. En iyi ihtimalle, siyaset bilimi içinde dağınık halde bulunan kaynak çeşitlerinden bazı varsayımlar, kavramlar ve fikirler kapabilirler. Nihayet, sibernetik, geliştirilmiş

⁹ Bu yaklaşımı kabul edenlerin en iddialı savları, bunların 'mikro-kurumlara' sahip olduğudur – tümevarımsal olduğu kadar tündengelimsel olan bütün teorilere ihtiyaç duyulduğu varsayılmış ve diğerlerinin noksan olduğu belirtilmiştir. Bunların kuruluşları, bireyseliğin radikal bir biçimine dayanır: hiçbir edimci ya da birim hesaba katılmaz ve hareketin bütün biçimleri davranışın maliyet ve faydalarını rasyonel biçimde hesaplayan bireyler tarafından yapılan seçimlerin toplamından oluşur. Bu arada, bu, insanların sosyal, ekonomik ya da politik analizlere indirgenemez olduğu konusunda hiçbir şekilde açık bir kanıt değildir. Kişi ayrıca, çağdaş 'katmanlı' toplumlarımızdaki çoğu kişinin her zaman durağan ve geçişsel hiyerarşiler oluşturmadığı, çoklu kimlikler ve çıkarlara sahip olduğunu varsayabilir. Bu tür bireylerin istediği ya da maksimize etmeye çalıştığı şey pek çok müdahaleci uzamsal, geçici ve/veya fonksiyonel faktörlere bağlı olabilir.

¹⁰ Bununla birlikte, bu yaklaşım, genelde siyasete olan köktenci düşmanlığı doğru bir şekilde anlayan ve özelde siyasi çatışmaları çözmek için faaliyete geçen Birleşik Devletlerdeki politik haklardan güçlü müttefikler toplamıştır. Kamu/rasyonel seçim analizleri piyasa-bazlı ideolojik tercihler için saygın akademik destek sağlar ve bu neoliberal danışmanlar ve kurumların neden bu bakış açısıyla finansal işlere karıştığını açıklamak için uzun bir yola ihtiyaç duyar. Birkaç istisnaya (Santa Fe Enstitüsü aklıma gelenlerden birisi), karmaşıklık kabul edenleri destekleyecek eşdeğer kaynaklar yoktur.

devreler, karmaşık sistemler, kaos teorisi ve pek çoğu gibi fiziksel ve matematiksel bilimlerdeki soyut disiplinlerden dokular alabilir. Bu sorunları tanımlamaya kalkışmış en önemli siyaset bilimcisi Robert Jervis'tir. Onun *System Effects: Complexity in Political and Social Life* (Sistem Etkileri: Siyasi ve Sosyal Yaşamda Karmaşa) adlı eseri derinlemesine okunmayı ve özümsemeyi hak eden temel bir bildiridir.¹¹ 'Sonuç dizileri', 'oluşan özellikler', 'dolaylı ve gecikmeli etkiler', 'yarı-homeostaz (organizmada normal şartların devamlılığı)', 'domino dinamikleri', 'sarmal model', 'ulus aşırı müdafaa ağları', 'ucuz konuşma', 'yerleşik liberalizm', 'karmaşık karşılıklı bağımlılık', 'çok katmanlı yönetim' ve niceleri gibi fikirler, sağ taraftaki 'karmaşılaştırıcı'lara işaret eder ve politik bütünün tüm katmanlarına –ve bunların kesişme noktalarına- uygulanabilir niteliktedirler. Önemli bir not olarak (*Nota bene*) bu kavramlar, kurumsalcılarca genelde kullanılan hatta yaklaşımları daha yakın olan tarihsel kurumsalcılarca kullanılan kavramlardan gözle görülür bir şekilde farklıdır. Karmaşıklığın doğasını yakalamak, yalnızca siyasal ilişkilerin daha dinamik bir kavramsallaştırmasını değil, aynı zamanda gelişmekte olan, formel olmayan ve hatta geçici olanları yakalayan kavramsallaştırmayı da gerektirir. Fakat bunlar hiçbir şekilde kapsamlı, mantıklı ya da tutarlı bir teoriye eklenmez.¹² Aslında, bu kaynakların neredeyse hiçbirisi bir diğerine atıfta bulunmaz ve hatta önceki bilgi birikimlerini kapsayabilen, yeni bulmacaları açıklayabilen, karşı-sezgilere cevap bulabilen ve katılımcıları ve rakipleri tarafın-

¹¹ (Princeton: Princeton University Press, 1997). Todd La Porte (ed.), *Organized Complexity* (Princeton: Princeton University Press, 1975) yeniden gözden geçirilmeyi hak edebilecek, erken dönem ve ihmal edilmiş bir çalışma. Benim bu literatürü oldukça şematik olan algılayışım, *Democracy & Nature* dergisinin özel bir baskısı 'Sistemler Teorisi ve Karmaşıklık' özel sayısındaki makalelerle geliştirilmiştir (Vol. 6, No. 3, November 2000). Arran Gore'un yazdığı giriş bölümü, özellikle Santa Fe Enstitüsünün 'temel fikir ve yaklaşımları'nın teknik olmayan girişi ile ilgilenen herkes için oldukça yararlıdır. Bilinmeyen bir okuyucu, bu makalenin daha önceki versiyonları için şu kaynakları önermiştir: Cilliers, P. 2001 'Boundaries, Hierarchies and Networks in Complex Systems', *International Journal of Innovation Management* 5(2): 135-147. Reed, M. and Harvey, D.L. 1996. 'Social Science as the study of Complex Systems', in Kiel, L.D. and Elliott, E. (eds.), *Chaos Theory in the Social Sciences*, Ann Arbor: University of Michigan Press, pp. 295-324.

¹² Bu cümleleri yazdığım sırada bir diğer IR (uluslararası ilişkiler) uzmanı Karl Deutsch'in *The Nerves of Government* şaheserini unutmuş olduğum konusunda uyarıldım (New York: The Free Press, 1963). Bu eseri okuyalı uzun bir süre olmuştu (ve okuduktan sonra üretken şekilde kullanamamıştım), fakat onun politikaya 'sibernetik' yaklaşımının, 'karmaşıkçıların' ihtiyaç duyduğu kapsamlı bulunan bir perspektif olup olamayacağını merak ediyorum.

dan tekrarlanmış yanlışlama çabalarına karşı koyabilen bütünsel bir perspektif sunduklarına pek rastlanmaz.

‘Başka halklardan olanların politikaları’nın günümüzde ve gelecekteki öğrencilerini keşfedilmemiş (ve revaçta olmayan) bir yola doğru itmek en iyi ihtimalle, çılgınlığın doruk noktasına benzetilebilir. Oldukça anlaşılabilir bir şekilde, [alanında] uzman siyaset bilimciler, hâlihazırda gelişmekte olan ve umut vadeden - ve tesadüfi olmayan bir şekilde, sonunda onlara daha iyi kariyer fırsatları yaratma ihtimali yüksek olan- bir araştırma programıyla tanımlanmaya ihtiyaç duyarlar. Karşılaştırmacılar, olgular arasındaki temel analogileri tanımlamak ve bulgularının dışsal doğruluğunu sağlamak için nadiren teoriye bağlı olduklarından, böylesi bir popüler akımdan etkilenmeye yönelik çok daha kuşkucu olabilirler. Lakatosçu algıda karmaşıklığın benimsenmesinin diğer ikisine (hâlihazırda ‘bozulmakta olan’ olarak tanımladığım ikisi) nazaran daha ‘ilerlemeci’ olabileceğini iddia edebilsem de, özellikle kariyerlerindeki en hassas dönemde, daha genç akademisyenleri, durumun bu olduğu konusunda ikna etmenin ne kadar zor olduğunu itiraf edecek ilk kişi ben olabilirim.

Şimdiye kadar, – kendi yolumu çizme konusunda açık bir şekilde eksik olsam da- karmaşıklığı reddetmek yerine, karşılaştırmalı politikaların gelecekteki evrimine ‘eğilmenin’ ısrarlı bir savunucusu olmam, okuyucu için bir sürpriz olmayacaktır.¹³ Belki de bizi çevreleyen politik dünya, birimler arasında giderek daha hızlı bir şekilde karşılıklı bağımlı olmaya başladığında ve içlerinde daha iddialı olan siyaset bilimi akademisyenleri basitlik, tamahkarlık ve tutarlılıkta bir sığınak bulabildiklerinde, bu, psikolojik olarak daha anlaşılabilir olur. Ulusal, ulus-altı ve ulus üstü düzeylerdeki karşılaştırmalı siyasal sistemlerin katışıksız

¹³ Bu bölümü yazdıktan sonra – tartışmasız karşılaştırmalı siyasal sistemlerin en ayırt edici ‘kıdemli devlet adamı’-Robert Dahl tarafından yapılmış güncel bir yorumu keşfetmekten hoşnut oldum, yorumunda o da akademisyenleri ‘önemli tarihsel olayların, yalnızca betimlemelerimizi değil fakat aynı zamanda mümkün olduğunca açıklamalarımızı, genelleştirmelerimizi ve varsayımlarımızı da temellendirdiğimiz bir karmaşıklıkla, başa çıkmak zorunda olduğumuz dünya karmaşasına, ölçülemezliği eklediğini’ fark etmeye çağırmaktadır. Dahl ‘böylesine göz korkutucu bir karmaşa öznesiyle nasıl başa çıkmalıyız? Heyhat, buna iyi bir cevabım olmadığı gibi, korkarım ki olası bir cevabım da yok’ diye devam eder. ‘Complexity, change and contingency’, Ian Shapiro, Rogers M. Smith ve Tarek Masoud (eds), *Problems and Methods in the Study of Politics* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), p. 378.

‘dağınıklığı’ ve ‘sessizliği’ne kafa yoran çoğu kişi açısından, tüm bunların altında nelerin olup bittiğini açıklamak için kolaylıkla belirlenmiş ve geniş bir kesimce kabul edilebilir bir ‘model’in yattığını düşünmek son derece rahatlatıcı olmalı. ‘Tek seferde, edimciler ve tercihler hakkında açık modeller, stratejik etkileşimler (örn. ‘oyun teorisi PCS), değişkenlerin içsel şekilde geliştirilebileceği’ni varsaymak ne kadar rahatlatıcı olmalı.¹⁴ Bu modelin gelecekteki çıktıları tahminlemede çok iyi olmayabileceği gerçeği, geçmiştekilerin bugünden tahminlenmesindeki faydadan daha az önemli olmaya başlamaktadır. Eğer, bununla birlikte, ‘bir teori, dünya hakkında yaptığı tahminlerin doğruluğunun kapsamı ve belirginliği tarafından –ve yalnızca biçimsel zarafeti ya da mantıksal tutarlılığı tarafından değil- değerlendirilebilir’ yaklaşımı hala doğru ise, o halde, bizim gibi karşılaştırmacılar için, üzerinde yaşadığımız ve teorileri ona göre tasarladığımız düzensiz ve gürültülü dünyayla yüzleşebilmekten başka uygulanabilir bir alternatif göremiyorum.¹⁵ Ve başlangıç noktası, kişinin benzerlikleri kontrol etme ve farklılıkları tanımlama ihtiyacını karşılamada temel kavramları ve sınıflandırma sistemlerini değiştirmesidir. Ve bu yapı taşlarını üretmede en iyi araç ‘ideal tip’dir. Bu [ideal tip], çoklu değişkenler yığını, miktarda bir değişikliğe değil, türde değişikliğe dikkat çekerek, tekrarlanan ‘niteliksel’ bir karşılıklı ilişki örneğiyle birleştirir.¹⁶

DÜZENSİZ VE GÜRÜLTÜLÜ BİR DÜNYAYLA BAŞA ÇIKMAK

Benim iddiamın temeli, eğer gelecekte anlamlı, üretken ve yenilikçi olacaksa, karşılaştırmalı siyasal sistemlerin, gözlemle-

¹⁴ Alıntı yorumları Carles Boix’e borçluyum – ‘oyun teorisi’ katkısı hariç.

¹⁵ Alıntılar, Peter A. Hall’ın Harvard Üniversitesi’nde Karşılaştırmalı Tarihsel Analizler üzerine yapılan çalıştayda sunulan ‘Aligning Ontology and Methodology in Comparative Research’ çalışmasındandır. Kasım 10-11, 2000, p. 23.

¹⁶ Bu ‘ideal tipler’ üzerine odaklanma stratejisi hakkında yeni bir şey yoktur. 19. yüzyılın büyük sosyal ve politik teorisyenleri –tümü karşılaştırmacı- dönemlerinin karmaşıklıklarını çözümlene çabalarında bunu kullanmışlardır, örneğin, ‘la democratic des anciens and la democratic des modernes’ ile Benjamin Constant, kapitalizm ve sınıf savaşmaları ile Karl Marx, Gemeinschaft and Gesellschaft ile Ferdinand Tönnies, mekanik ve organik dayanışma ile Emile Durkheim, otorite ve bürokrasinin meşruiyet çeşitleri ile Max Weber. Yukarıda listesi yapılan çağdaş düşünürler içinde en ayırt edici olan yön, genelin aynı seviyelerindeki ilişkilerden ziyade, sosyal ve politik güç seviyeleri arasındaki ilişkilere yaptıkları atıftır.

rini dayandırması ve bulgularına atıfta bulunması gereken ‘gerçekte-var olan’ çevreyi yansıtmaması gerekliliğidir. Örneğin, rasyonel seçiciliğin karşılaştırmacı bir savunucusu olan Charles Boix tarafından yapılmış yukarıdaki uyarıyı ele alalım. (Boix’in), tekrar ediyorum, ‘Tek seferde, aktörler ve tercihler hakkında açık modeller, stratejik etkileşimler (örn. ‘oyun teorisi PCS), değişkenlerin içsel şekilde geliştirilebileceği’ şeklindeki varsayımı karşılaştırmalı çevredeki siyaset hakkında önemsiz olmayan bulguları oluşturabilen bir üçlüyü (kişi/oyun) temsil eder.

Fakat peki ya ihtiyaç duyulan, ‘siyasi yapılanmalardaki farklılıklara bağlı olan seçeneklerle, çeşitli edimcilerin çoğu hakkındaki netlikten uzak ve eksik-belirlenimli modeller’, ‘tutarsız sonuçlar, durağan iletişim ve çoklu karşılıklı bağımlılıkla, farklı bütünsel katmanlardaki oyuncuların büyük bir çoğunluğu arasındaki stratejik ilişki’ ve ‘aynı çerçevede tek aralıklı değişkenlerin değil, fakat çoklu değişken örneklerinin içsel gelişimi’ ise?

Kavramsal açıklık, biçimlendirilmiş iki-kişilik oyunlar ve ‘aşamalı’ nedensellikte basitleştirilmiş bir dünyadan yapılan böylesi bir aktarım, ‘gerçekte var olan’ dünya siyasetinin karmaşıklığıyla hiç ilişkisi olmayan bulgular üretme riskini taşımayacak mıdır? Benim iddiam, kavramları, varsayımları ve hipotezlerinin, incelenen konunun temel özelliklerinin en azından bir kısmını kapsama konusunda başarısız olması durumunda, karşılaştırmacıların en iyi ihtimalle yalnızca önemsiz ve ilişkisiz bulguları ortaya koyacaklarıdır. Bu kişiler, öncelikli olarak kendi skolastik paradigmalarına içsel olan problemleri ortaya koyacak ve cevaplar üreteceklerdir. Bunların, yurttaşların ve yöneticilerin başa çıkması gereken problemlere ya da karşılaştırmalı siyasal araştırmaların sağlayacakları cevaplara dair beklentiler olması olası *değildir*.

Karşılaştırmacıları, tek bir yönetim biçimi ya da uluslararası bir sistem üzerine çalışan meslektaşlarından ayırt edecek tek şeyin, sıklıkla ‘istisnai’ ya da ‘benzersiz’ olarak varsayılan ya da ele alınan şekilde, oldukça derinlemesine içselleştirilmiş bağlamsal etmenlere büyük bir hassasiyet olduğu düşünülür. Tersine bunların, hemen hemen dünya siyasetinin tümünü etkileyen akımları tanımlamak ve içermek için iyi bir donanıma sahip olmaları gerekir. Bu akımların ikisi, bana göre, temel fikre etki edecek ve karşılaştırmalı araştırmaya yön verecek şekilde yeterli bir biçimde yayılmış durumdadır. Bunlar: (1) *artan karmaşıklık*

ve (2) *artan karşılıklı bağımlılıktır*. Ancak bunlar bağımsız olabildikleri gibi –örneğin, mantıksal konuşmak gerekirse, bir politika, diğer politikalara bağlı olarak karşılıklı bağımlılığını artırmadan daha karmaşık bir hal alabilir ve bir politika, uzmanlaşmayla içsel karmaşıklığını azaltırken diğerleriyle artan oranlı bir şekilde karşılıklı bağımlılığını artıran bir duruma düşebilir- bu iki akım ilişkili olma eğilimindedir ve birlikte Joseph Nye ve Robert Keohane'nin '*karmaşık karşılıklı bağımlılık*' olarak adlandırdığı şeyi üretebilirler.

Bundan çıkaracağım temel anlamlardan birisi karmaşık karşılıklı bağımlılığın yalnızca siyasetin özünde (içeriğinde) değil aynı zamanda biçimi üzerinde artan bir etkiye sahip olduğudur. Diğer bir deyişle bu, teorilerimizi belirlemek ve verilerimizi toplamak için kullanmak zorunda kaldığımız *ölçü birimlerini* ve bu verilerin analizinde kullanmak zorunda kaldığımız *düzeyleri* değiştiriyor.

Karmaşıklık: Karmaşıklık, geleneksel siyasi araştırmaların çoğunun temel varsayımlarının birini zayıflatmaktadır, yani, eşit ölçümlerle seçilen ve gözlemlenen değişkenler, karşılaştırılan birimler açısından benzer ya da aynı etkileri üretme eğiliminde olacaktır.

Karşılıklı Bağımlılık: Karşılıklı Bağımlılık, karşılaştırmalı araştırmaların hemen hemen tümündeki en önemli epistemolojik varsayımları zayıflatmaktadır, yani, karşılaştırma için seçilen birimler, inceleme konusu olan sebep-sonuç ilişkisine bağlı olarak, birbirlerinden yeterince bağımsızdır.¹⁷

Karmaşık Karşılıklı Bağımlılık: Karmaşık Karşılıklı Bağımlılık, 'bileşim' koşulu, neyin bağımsız bir neden oluşturduğu (ve, bundan dolayı, bağımsız bir etki) ve kapsanan birimlerin, seçim ve uygulama için bağımsız bir siyasi kapasiteyi içerip içermediğini (ve, bu nedenle, neden ve sonucu ilişkilendiren birimler gibi davranmak) belirlemeyi imkansız kılmasa da zorlaştırmaktadır.

Aristoteles, 158 Yunan site devletinin 'sosyal yapısı' üzerine bilgi toplarken, önemli ve devamlılığı olan bir örnek olay

¹⁷ Bunu, 1889 yılında Kraliyet Antropoloji Enstitüsünde verdiği bir seminerde Sir Francis Galton isimlendirmiştir. Bunun için kesin sonuç, birimler arasındaki bilinçli ve bilinç dışı benzetmeleri potansiyel açıklayıcı değişkenler olarak almaktır. Temel çağdaş farklılık, hemen hemen toplumun bütün seviyelerindeki değişimleri ve bu çabalara zorlayıcı otorite ya da etkili 'şartlılık'la destek olan bölgesel ya da küresel örgütlerin geçici varlıklarını sağlama işini sürekli üstlenmiş olan çoklu çok-uluslu (kurumsal ve sivil) örgütlerin varlığıdır.

oluşturmuştur. Karşılaştırma için uygun unsurlar, aynı genelle-yici yönetim biçimi ve bütünün aynı katmanında yer almalıdır. Ve bunlar, az ya da çok kendine yeterli olmalı ve ayırt edici bir kimlik edinmiş olmalıdır. Bundan sonra, tüm teorik ve ampirik analizler bu modeli takip etmişlerdir. Bilhassa, çabaların önemli bir kısmı, nüfusunun sözümlerine ona tek bir 'uyrukça' paylaşıldığı, sözümlerine ona 'bağımsız' devletler üzerine yapılan çalışmalara git-mektedir. Yalnızca bu 'bağımsız ulusal' politikaların, 'birimler' için gerekli kapasiteye sahip olduğu ve bu nedenle karşılaştır-malı amaçlar için eşit biçimde ele alınması gerektiği verili [ka-bul edilir]. Birleşmiş Milletler üye devletleri hakkındaki büyük N karşılaştırmalarının bu kurguya dayanıyor olduğunu söyleme-ye gerek yok. Latin Amerika, Alt-Sahra Afrika'sı, Orta Doğu ve Kuzey ve Güney Afrika, Güneydoğu ya da Kuzeydoğu As-ya'daki ülkelerin coğrafik ya da kültürel olarak ayrıştırılmış alt grupları ile çalışan alan uzmanları bile genellikle sonuç çıkarma ve dışsal geçerlilik (doğrulama) sorunuyla karşılaşmak zorunda kalmıştır. Topraklarının önemli bir kısmı yabancı muz üreticile-ri tarafından ele geçirilmiş 1950'ler Honduras'ı, temel ihracat kaynağı olan kahvenin yerel halkın elinde olduğu, toprakları daha büyük olan Brezilya ile 'gerçekten' karşılaştırılabilir mi-dir? Hemen hemen tamamen petrolden elde edilen gelire da-yanan Kuveyt'in mali sistemi ile büyük oranda dış yardım ve kendi yurttaşlarına dayanan Ürdün'ü karşılaştırmak ne gibi bir fayda sağlar? Kendi metodlarının uygulanmasını aynı federal ya da ademi-merkezileşmiş yönetim biçimlerinin alt birimlerine uyarlayan karşılaştırmacılar, bu alt birimler, eşit özerk faaliyet-lere sahip olduğu için kendilerini çerçevesi çizilmiş sorunlara hapsedilmiş bulmuşlardır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri genelinde zorunlu askerlik uygulamasındaki farklılıklar üzerine yapılan çalışmada benzer bir algıya neredeyse rastlanmaz - 1960'lar ve 1970'ler süresince 'Berkeley Özerk Cumhuriyeti' istisnasıyla. Güncel belirlemede, karmaşıklığın farklı biçimleri ve karşılıklı bağımlılığın dereceleri nedeniyle, ki bu ikisinin alışım ürünlerini de buna dahil edebiliriz, eşit *birimleri* tanımlamada bağımsızlık ve ulusallığın özelliklerine başvurmak gide-rek daha az mümkün olmaya başlamıştır. Hiçbir siyasi örgüt, diğerlerinin faaliyetlerini göz önüne almadan gerçekçi bir bi-çimde neden ve sonucu ilişkilendiremez ve istenilen sonuçları elde edemez. Hemen hemen bütün yönetim biçimleri, diğer si-

yasi yapılarıdaki kişiler ve kurumlarla örtüşen, kimlik, sadakat ve ilgi alanlarına sahip kişiler ve kurumlara sahiptir.

Ya da aynı politik yapı ya da kümelerin aynı biçimsel *katmanlarındaki* politikaların, kurumlar için aynı kapasiteye sahip olacakları konusunda kişilere güvence verilemez. Üretim, dağıtım ve yönetişimin çok-katmanlı sistemlerine eklemelerine bağlı olarak, kişilerin herhangi belirli fırsat ya da meydan okumalara, bağımsız olarak tepki verme ya da ona göre davranma kapasiteleri büyük ölçüde çeşitlenebilmektedir. Bu, Avrupa Birliği gibi ulus-üstü anlaşmalara girmiş ya da IMF ya da Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası bağlayıcılığı olan anlaşmaları imzalamış ulus devletler için belli ki daha doğrudur. Bu kişiler zaman zaman bu organizasyonların içinde olmaktan dolayı kendilerini utanç içinde ya da suçlu bulmakla kalmazlar, aynı zamanda bu tür kısıtları düzenli olarak tahminleyebilir ve davranışlarını ona göre düzenleyebilir. Bunun yanında, çoğu çağdaş ulusal yöneticilerin ulus-altı birimlere dışsal güç uygulaması kabul edilmiş ya da bu konuda bu yöneticiler zorlanmış ve bazı durumlarda bu birimler yakın ulus devletlerdeki eşit statüdeki birimlerle işbirliği anlaşmalarına yönelmiştir.

Bu gözlemlerden yola çıkarak, yalnızca bireyler seviyesinde karşılaştırmanın tamamen anlamsız (gülünç) olduğu sonucuna ulaşmakla kalmıyorum, fakat aynı zamanda karşılaştırmacıların kendilerini ait hissettikleri ve incelenen belirli kurum, siyaset ya da fikirle ilişkili olarak paylaşımda buldukları kolektiviteye, düşünce üretimi açısından daha fazla katkı sunmaları gerektiği sonucuna da ulaşıyorum. Avrupa Birliği'ne atıfta bulunmadan, Avrupa politikaları çerçevesinde çevresel politikalara katılım üzerine çalışan birisini düşünmeye çalışın. Ya da ikili ve çok-terafli dış yardım programları tarafından yüklenen koşulları dikkate almadan, Afrika devletlerinin insan hakları sicilini karşılaştıran bir diğer akademisyeni düşünün. Bu örneklerin hiçbirinde, kişinin, davranışlar ya da çıktılarının bütün varyasyonlarındaki çıkarımları ulus-üstü bağlantılarla açıklama zorunluluğu hissetmeyeceğini itiraf etmeliyim. Yalnızca ulusal politikalar içinde oluşan şartlar tarafından ortaya konulacak hayli farklı sonuçlar, hala bir sorun olarak ortadadır, fakat bu birimler arasında yerleşmiş karmaşık dışsal bağlamları görmezden gelmek ya da bunları dualara havale etmek eşit derecede akılsızlık olacaktır.

Fakat bu tür karmaşık belirlenimlerdeki birimleri karşılaştırırken, kişinin uygulayacağı metot ne olmalıdır? Geleneksel cevap, ‘bir hikâye anlat’ şeklindedir. Ne de olsa, -karşılaştırmalı olsun ya da olmasın- bir siyaset tarihçisinin yaptığı, belirli bir sonuç üretmeye katkıda bulunan tanımlanmış bir zaman aralığı içindeki bütün etmenleri bir araya getirme çabasıyla bir hikâye kurgulamaktır. Ne yazık ki bu –her nasılsa kavrayışlı- hikâyeler genellikle ‘kavramsal’ terimlerle yazılır, örneğin, edimci ya da yazarın kendileri tarafından kullanılan (terimler). Birimler arasındaki (ya da zaman içinde aynı birimler içindeki) sistematik ve kümülatif karşılaştırmalar ‘nomotetik’ bir dil gerektirir, örneğin, bir duruma değil, belirli bir yaklaşım ya da teoriye özgü terimlere dayalı olan bir dil. Olası ‘karmaşılaştırıcılar’ için ilk adım kavram icat etmek ya da kavramları yeniden tanımlamak olabilir, böylece bu kişiler bireyler ve özellikle kurumlar arasındaki ‘belirsiz’, ‘bozulmuş’ ve ‘katmanlaştırılmış’ (sonuncusu, çağdaş siyasi yaşamın daha belirgin bir bileşeni olduğu için) karşılıklı ilişkileri daha fazla kavrayabilirler.

Örneğin, AB’nin yönelebileceği olası sonuçların kapsamı hakkında daha ciddi düşünmeye başladığımda, böylesi bir ihtiyaç deneyimini yaşadım.¹⁸ Bu olası boşluğu doldurmak amacıyla, *federatio* (federasyon), *confederatio* (konfederasyon), *consortio* (ortaklık), ve *condomino* (egemenliğin paylaşımı) diye adlandırdığım dört ‘ideal tipte’ bileşeni tanımlamak için Pseudo (uydurulmuş) Latince’ye başvurmak zorundayım. Ayrıca Avrupalı yetkililerin ve politikacıların yaptıkları şeylere bir anlam verebilmek amacıyla icat ettikleri ve keşfettikleri yetki devri, ortak karar, orantılılık, eklenebilirlik, tamamlayıcılık, şeffaflık, *geometrik değişken*, müşterek sorumluluk, tam karşılık (*juste retour -fr.*), aktarım, müşterek tanınma, toplu egemenlik, ülke kontrolü, ekonomik ve sosyal uyum, sürdürülebilir yakınsaklık, avro-uyumluluk, katılım ve dışında kalma, komitoloji, eşmerkezli çemberler, dışsal ekonomiler (*le spill-over*), terslik (*l’engrenage*), toplulukla ilgili metot (*la methode communautaire*), ulusüstücülük (*la supranationalite*) ve elbette ki *bilgi toplumu* (*l’acquis communautaire*) gibi garip sözcükler konusunda detaylı araştırma yaptım. Ve inanın ya da inanmayın, bu yalnızca Avro-konuşan buzdağı taktiği!

¹⁸ Yaratıcı kavramsallaştırmanın en güzel örneği, Fritz Scharpf’in Alman siyasi sisteminin farklı katmanları arasındaki politika yürütmenin karmaşık, ‘örtüşen’ doğasını anlatmak için kullandığı Poli-tikverflechtung terimidir.

(YALNIZCA) DEVLETLER DEĞİL POLİTİKALAR

Karşılaştırmalı siyasal sistemler araştırmalarındaki uygulamalar ‘gerçekte-var olan politikalar’daki değişiklikleri takip etmeli ve örnek almalıdır – fakat her zaman dikkate değer bir gecikme ile.¹⁹ Yukarıda belirttiğim gibi, son (on) yıllarda meydana gelmiş olan en önemli kapsamlı değişiklikler, ‘karmaşık karşılıklı bağımlılık’ın yaygınlaşmasıyla olmuştur. Biçimsel olarak bağımsız politikaların birbirleriyle dışsal ilişkiye sahip olduğu gerçeği kesinlikle yeni bir şey değildir. Yeni olan, yalnızca bu değişimin bütünsel boyutu ve farklılığı değil, fakat aynı zamanda hemen hemen tüm sosyal, ekonomik ve kültürel gruplara ve bu politikaların yer aldığı neredeyse tüm coğrafik alanlara nüfuz ettikleri kapsamıdır. Şimdi, ulusal sınırlar içinde herhangi bir yerdeki nüfusun, yabancı düşünceler ve ayartmalarla ‘kirlenmeye’ başlamasını önlemek için olağan dışı siyasi çaba gerekmektedir. ‘Küreselleşme’, yerküredeki dağılım ve kapsamının aynılığı abartılsa bile, bu gelişmeler için sepet (catch-all) terim olmaya başlamıştır.

Küreselleşme, kesinlikle çağdaş siyaset biliminin bağımsız değişkeni –‘ilk taşıyıcısı’- haline gelmiştir. Küreselleşme, bir araya toplama, birbirini destekleme ve giderek artan kümülatif bir etki üretmeyi amaçlayan makro-katmanlardaki geçişlerin bir dizilimi olarak tanımlanabilir. Tüm bu değişimler, karşılıklı ilişkilerini zaman ve uzama sıkıştırıp, maliyetlerini azaltarak ve önceki engelleri kolayca aşarak, ulusal sınırlar içindeki bireyler ve sosyal gruplar arasındaki değişimlerin sayısı ve çeşitliliğinin teşvik edilmesiy-le ilgilidir. Açıkça, küreselleşmenin ardındaki itici güç ekonomidir. Ancak, piyasa rekabetindeki artış ve mal ve hizmetlerdeki teknolojik yeniliklerin korkunç gücünün arkasında, bu değişimlere izin verecek, değişimleri destekleyecek ve bazen de sübvansedecek ulusal siyasi otoriteler tarafından alınan sayısız karar vardır. Küreselleşmenin günden güne kendini göstermesi öyle doğal ve kaçınılmaz bir şekilde olmuştur ki bunların, *bırakınız geçsinler* ve *bırakınız yapsınlar* diye belirledikleri şeyin sonuçlarını kanımca

¹⁹ Karşılaştırmalı siyasal sistemlerin tekrarlayan paradokslarından bir tanesi, akademisyenlerin ‘Minerva Baykuşu’nun uçuğu alacakaranlık’ fenomenini keşfetme ve etiketleme eğilimidir, özellikle fenomenin öneminin azalmaya başladığı bu süreçte. Bunun, özellikle kurumlar ve uygulamaların kendilerini en açık şekilde ortaya koyacakları bir krizde olmalarından kaynaklandığından şüpheliyim. Bununla birlikte birkaç defa ‘alacakaranlıkta baykuş kovalamaya’ katılmış olmam nedeniyle bunun beyhude bir deneyim olduğuna tanıklık edebilirim.

anlamış olan hükümetler tarafından kasıtlı bir şekilde üretilmiş kararlar olduğunu sıklıkla unutuyoruz.

Bu kararların, belirli ulusal kurumlar ve faaliyetlere bağlı etkileri oldukça tartışmalıdır, ancak iki (hiç kuşkusuz varsayım dayalı) akım, karşılaştırmalı siyasal araştırmanın yürütülmesi için kendine özgü bir ilişkiye sahip görünmektedir:

(1) Küreselleşme, politik tepkilerin potansiyel alanını daraltır, vatandaşlarının taleplerine otonom bir şekilde tepki veren egemen (daha fazla egemen olmayan) ulus devletlerin kapasitelerini ve bu nedenle geleneksel siyasi araçların ve devlet otoritelerinin meşruiyetini zayıflatır.

(2) Küreselleşme, ulusal sınırlar arasında hareket eden devlet-dışı aktörler için uygun olan kaynakları genişletir ve siyasi sorumlulukları ulus-aşırı devlet-benzeri aktörlere doğru yukarıya kaydırır – her ikisi de ulusal seviyedeki resmi kurumları ve gayri resmi düzenlemeleri zayıflatır ve ulus-üstü çıkarların gelişimini ve ulus-üstü normların yayılmasını sağlar.

Eğer bunların birisi doğru ise (ve özellikle her ikisi de), o halde, temel bir ‘paradigma kayması’nın ortaya çıkması kaçınılmazdır –Şekil 1’deki üst dallarda bulunan yollardan hangisini seçerseniz?

Karşılaştırmacılar, bazen gözlem ve analiz birimleri için düşünce kalıplarını verili olarak alırlar, fakat sıklıkla, derinlemesine kökleşmiş stratejilerini değiştirmek için, yani, değişkenlerin kontrolü ve (sözde) bağımsız koşullardaki mevcut değişkenlerdeki benzerlikler ve farklılıklardan sonuç çıkarmanın temeli olarak neredeyse yalnızca ‘egemen ulus devletlere’ bel bağlama ihtiyacını reddederler. [Karşılaştırmacılar], çoğu bireyin halihazırda temelde (ve bazıları yalnızca) bu birimlerle özdeşleştiğini ve istatistiki regresyonlar ya da ikili tabloları girdiğinde ulusal değişkenlerin, davranışlar ve tavırlardaki belirli değişim miktarlarını tahminlemeye devam ettiğini (doğru bir şekilde) gözlemlemektedir. Bundan dolayı, eğer kişi, diyelim ki cinsiyet ve oy verme tercihleri arasındaki ilişkiyi araştırdığında, ilişkiler ulus devletten ulus devlete farklılık gösterecektir –ve bu genellikle, ilgili ulus devletler içindeki alt-birimler arasındaki değişimden daha büyük olacaktır.

Yalnızca bireysel seviyelerdeki davranışlar ve tutumlara bağlı olduğunda, karşılaştırmalı analizler için bu varsayım kabul edebilirken, bunun, bağlayıcı kolektif seçimlerin ara ve özellikle makro birimlerin davranışları için geçerli olmadığına ikna oldum. Karmaşıklığın ayırt edici formları, karşılıklı bağımlılığın ayırt edici dereceleri ve bu şartların ayırt edici alışimlarından dolayı, hiçbir rejim

diğerlerinin faaliyetlerini göz önüne almadan, kendi kurumları ve politikaları arasındaki neden sonuç ilişkisini gerçekçi bir biçimde kuramaz. Hemen hemen hepsi, kendi sınırları içinde, diğer rejimlerle örtüşen kimlikler ve bağlılıklara sahip kişiler ve kurumlara sahiptir; ulusal sınırlar içindeki neredeyse tüm karar birimleri, kontrolü sınırlayan 'ekstra-ulusal' olaylardan etkilenmektedir. Bu tür değişimlerin yalnızca Dışişleri Bakanlığı'ndan geçtiği ve uluslararası antlaşmalar ya da resmi tek taraflı düzenlemeler tarafından yönetildiği günler geride kaldı. Dış ilişkiler, sendikalar ve profesyonel derneklerle ilgilenen bölgeler, vilayetler ve hatta yerel yönetimler (belediyeler), en başarılı kapsayıcı bölgesel ve uluslararası organizasyonların bir parçası oldu; ekonomik sektör ve endüstriler, pek çok farklı ülkeden firmaları kapsadı; sosyal hareketler programlarını birbirleriyle değiştirdi ve birbirlerinin taktiklerine uyum sağladı. Hiç kuşkusuz, siyasi partiler, kendi örgüt ve ideolojilerinde en ulusal(cı) olarak kalmaya devam etti, fakat birbirleriyle sıklıkla buluştu, 'enternasyonel'e katıldı, çağrılarını yöneltti ve bazen birbirlerinin adaylarını bile destekledi.

Benim çıkardığım sonuç, teori, gözlem ve sonuç çıkarma için ilgili birimlerin tanımlanmasında egemenlik, ulusallık ve devletsellikğin özelliklerine dayanmak giderek daha az uygun olmaya başlamıştır. Hiç şüphe yok ki betimleyici seviyedeki karşılaştırmalı siyasal sistemler, tüm çabalarını resmi egemen ulusal devletlerin hizmetine sunmaya devam edecek. Bu, bu tür bilginin genelde politikacılar, medya ve halkın büyük bir kesimince tüketildiği bir seviyedir. Fakat analitik seviyede, bunun bu sınırları yarıp geçmesi ve aynı biçimsel statüdeki birimleri fark etmesi gerekecektir, örneğin, Birleşmiş Milletlerin ya da bazı bölgesel organizasyonların bütün üyeleri, kolektif iradenin ortaya konulmasında ve uygulanmasında oldukça farklı becerilere sahip olabilirler. Başka bir deyişle, karşılaştırmacıların, bir kere incelemek için verili bir problem ya da yapboz seçtiklerinde neyin ilişkili ve eşit bir durum oluşturacağı konusunda daha fazla düşünceleri ve bunu yapabilmek için, *öncelikle* karşılaştıracakları birimlerin sayı ve kimliklerini seçmeleri gerekmektedir.

Araştırma planındaki bir yenilik, üzerinde çalışılan problemle ilgili benzer özellikler ve kapasitelere sahip olmaları sağlanan uzamsal ya da tüzel kümelenimlerin farklı katmanlarındaki birimleri karşılaştırmak olabilir. Bir diğeri, alan araştırmaları tarafından dayatılan sınırları göz ardı etmek ve kültürel ya da coğrafi benzerlikleri ne olursa olsun, benzer karmaşık karşılıklı bağımlılık örnek-

lerini paylaşan analiz birimlerini tanımlamaya çalışmak olabilir. Hatta bir diğeri, fonksiyonel kriterleri değiştirmek ve benzer katmanlara sahip üretim ve pazarlama düzenlemeleri ya da hak sahibi çoğunlukla benzer niteliksel ve çatışmacı ilişkilere sahip etnik gruplar arasındaki ekonomik birimleri karşılaştırmak olabilir. En üretkar olanı, benzer yapılandırmalı, bölgesel ya da fonksiyonel güç ve otorite örnekleri ile bunların ürettiği etkileri araştırmak olabilir – bunlar uzamsal, kültürel ve hatta geçici olarak nereye yerleşmiş olursa olsun.^{20,21}

Ancak, en zorlu meydan okuma ‘devletsellik’ olasılığının terk edilmesinden gelecektir. Uzun süredir ‘herkeşçe bilinen’ soyut bir kavram olan egemenlik, aynı zamanda herkesin, neredeyse tüm devletlerin, ortak bir politik kimlik taşımayan sosyal gruplara da sahip olduğu ‘bilinen’ kullanışlı bir kurgu olmuştur. Kişi, kurumlarını ve politikalarını seçerken birimleri birbirinden bağımsızmış gibi ele alabilir ve ‘ulusal çıkarlar’ diye bilinen şeyin var olduğunu ve harekete geçirildiğinde bunun kolektif seçimler üzerinde bir etkisinin olabileceğini varsayarak paçayı kurtarabilir. Ancak devletsellik fikri, politikaları -özellikle durağan, tekrarlı, ‘normal’ politikalar- tartışırken kullandığımız söz dizinlerinin en uzak köşelerini bile çoğaltır. Ne zaman politik birimlerin sayısı, konumu, otoritesi, statüsü, üyeliği, kapasitesi, kimliği, çeşidi ya da belirleyiciliğine atıfta bulunsak, devletler ve ‘onların’ kapsadığı ulusal topluluklardan oluşmuş bir evrene örtülü ya da açıkça atıfta bulunan kavramlara başvururuz. Bu siyasi hayatın düzenlenmesinin belirli biçimlerinin, tüm diğerlerini belirleyiciliği, kaynakların çoğunu otoriter bir şekilde dağıtacağı, meşruiyetin özgün kaynağından memnun olacağı ve insanların çoğuna ayırt edici bir kimlik sağlayacağı gün gibi ortadadır. Her ne kadar, egemen ulus devletlerin – sınırları içinde ve ötesinde- pek çok yönden fiili saldırı altında olduğunu fark edebilssek de bunun ‘dikkate değer direnci’ defalarca

²⁰ Daha önceki egemenlik politikaları ilişkilerindeki güncel gelişmeleri tanımlamak amacıyla ‘neo-ortaçağ’ metaforuna sıklıkla başvurulması, bu konuda ilginç bir örnektir.

²¹ Bu, kıtalar, ülkeler ya da eyaletler arasında bireylerden ya da topluluklardan elde edilen gözlemlerle geliş güzel toplanan sözde ‘veri analizi havuzu’ ile ilgilenme hevesi *değildir*. ‘Basitleştiriciler’ için bu yalnızca kabul edilebilir değil, aynı zamanda uygulamada mecburiyettir. ‘Karmaşıkçılar’ için bu yalnızca kavramsal ya da şarta bağlı etmenlerdeki değişkenlerin kontrolü için gerekli açık örneklerden sonra doğrulanabilir.

ispatlanmıştır.²² Bunu bozmak (ve hatta onu belirli bir biçimde nitelemek bile), siyaset hakkında konuşurken ve siyasi analizlerde bulunurken yeni bir dil yaratarak her şeye yeniden başlamak anlamına gelebilir.

Dikkatli okuyucular, normal terim 'devlet' olması gerekirken, sıklıkla 'rejim'e atıfta bulunarak bunu zaten yapmaya çalışıyor olduğumu fark etmiş olacaktırlar. Ben bu sözcüksel problemin ilk defa, itiraf etmeliyim ki uç bir örnek – Avrupa Birliği- üzerine çalışırken farkına vardığımı belirtmeliyim. Daha sonra okuyucudan şu unsurlara sahip *olmayan* bir rejim hayal etmeye çalışmalarını istedim: (1) açıkça tanımlanmış üstün otoritenin sağlam bir konumu; (2) kamu kurumlarının yerleşmiş ve görece merkezileşmiş bir hiyerarşisi; (3) kararlarını tüm bileşenlere bağlı olarak alabileceği çerçevede *yetkilerin* ön-tanımlı ve ayırt edici 'kamusal' alanı; (4) otoritesini kullanacağı sabit ve (az ya da çok) sınırdış bir toprak; (5) diğer rejimler tarafından özgün bir tanıma ve uluslararası anlaşmaları sonuçlandırabilecek ayrıcalıklı bir kapasite; (6) yurttaşları için kapsayıcı kimlik ve sembolik varlık; (7) yasalarla belirlenen baskı aygıtları üzerinden kurulmuş ve işlevsel olan bir tekel; (8) istenilen bireyler ve gruplara yönelik kararların doğrudan uygulanması için eşsiz bir kapasite; ve (9) sınırları içindeki bütün mal, hizmet, sermaye ve kişilerin hareketlerini kontrol etmede tartışma götürmez bir potansiyel iktidar (Schmitter, 1996).

Günümüzde, Avrupa Birliği bu özelliklere yeni yeni sahip olmaktadır, bu da Avrupa Birliği'ni, bu özelliklerin bazılarını kaybetmekte olan iyi kurumsallaşmış ulusal devletlerden oldukça farklı kılmaktadır. Ayrıca bu tür birimler arasında devletselliğin pek çok çeşidi olduğunu ve AB'nin gerçek ve aday üyelerinin, diğerlerine göre bu yönde daha fazla ilerlediğini itiraf etmeliyim. Avrupa, üyelerin politika seçimleri ve faaliyetlerini tam anlamıyla gün gün koşula bağlayan normları (bunların 80.000 sayfa olduğu iddia edilmektedir) belirleyen ulus-üstü politik ortaklığın olduğu özgün bir bölge. Bu şekilde bir şey NAFTA, MERCOSUR, CACOM ya da ASEAN'da görülmez. Hal böyleyken Kuzey Amerika, Güney Amerika, Orta Amerika ve Güneydoğu Asya rejimlerinin hepsi, yukarıda belirtilen dokuz 'imgesel' boyutun pek çok sorununu aklı getiren ulus-üstü normlar ve hatta uyum mekanizmalarının büyüyen ağlarında kapana kısılmışlardır. 'Şarta bağlılık' muğlak bir

²² Kimse buna, Stanley Hofmann kadar sürekli bir itirazda bulunmamıştır: 'Obstinate or Obsolete: The Fate of the Nation-State and the Case of Western Europe', *Daedalus*, (1966), Vol. 95, No. 3, pp. 862-915.

terim olabilir ve etkisi genellikle şüphelidir, fakat kimse, Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Dünya Ticaret Örgütü ve ‘ulus devletler ötesinde’ bazı etkilere sahip diğer küresel ve bölgesel ‘hükümetlerarası kurumlar’ gibi kurumları sorgulayamaz. Ve ‘ulus devletler ötesinde’ki politik gruplarla doğrudan bağlantısı olan çok daha fazla sayıdaki sivil toplum örgütlerinden bahsetmeye bile gerek yok. Karşılaştırmalı siyasal sistemler, karmaşıklık kapsayamadan önce, karar organlarının çok daha genişçe bir kesimine müsaade etmek ve aynı biçimsel statüye sahip olanların zorunlu olarak eşit olup olmadığı ve buradan hareketle benzer bir biçimde davranma kapasitelerinin olup olmadığını sorgulamak zorunda kalacaktır. Şimdi göreceğimiz gibi, ‘değişkenler’den çok ‘modeller’e daha fazla önem vermek gerekecektir.

(YALNIZCA) DEĞİŞKENLER DEĞİL, MODELLER

Karşılaştırmalı siyasal sistemler değişkenlere odaklanma eğiliminde olmuştur. Eski versiyonu, bütün olaylardaki davranışları açıklamaya çalışmıştır –sıklıkla bir seferde tek birini. Genel yaklaşım, bir problem seçmek, onu açıklamak için karşıt teoriden bazı değişken(ler) seçmek, söz konusu durumun evrensel kümesine karar vermek, potansiyel anlamı olabilecek diğer değişkenlerin kontrolü için bazı alt grupların üzerinde durmak ve ‘belirli’ kurumları araştırmaya gitmektir. Yalnızca seçilen birimlerin birbirlerinden bağımsız nedensel ilişkilerin temellerini yeniden üreteceği farz edilmekle kalmamakta, aynı zamanda her bir değişkenin, sonucu açıklamada bağımsız ve eşit bir katkısının olacağı varsayılmaktadır. İlk varsayımı zaten sorguladık, şimdi aynısını ikincisine de yapalım.

Karmaşıklık tek bir değişkenden ziyade bir dizi (bir ‘bağlam’ ya da ‘ideal tip’) değişken setinin etkilerini anlama amacı gerektirir. Ve normal olarak, kişinin üzerinde çalıştığı problem ya da yapbozun da çok-boyutlu bir biçimi vardır. Hiçbir durumda tamamıyla standart değer için yeterli değildir ve birkaç değişken eklenir (örneğin, kişinin, ekonomik ya da beşeri gelişimi, işçi sınıfı öncülüğü, etnik düşmanlık, demokrasinin niteliği, hukuk kuralları vb. gibi değişkenlerle yaptığı gibi). Temel kaygı, bir tür bağlam oluşturan ve bir tür çıktı üreten önceki etkileşimler ve bağımlılıkları yakalamaktır. Bir diğer deyişle, herhangi bir bağımlı değişkenin gücü, tıpkı seçilen herhangi bir bağımlı değişkenin öneminin, sistemin genelinde nereye ve nasıl yerleştiğine bağlı olması gibi, diğerleriyle olan ilişkilerine bağlıdır.

Bu noktayı vurgulamanın başka bir yolu daha var. Klasik ‘analitik’ gelenekte, tamamlanmış bir problemi, kurumu ya da süreci ayrıştırarak ve bileşenlerini tek tek inceleyerek işe başlarsınız. Bunu yeterli bir şekilde tamamladığımızda, bunları tekrar bir araya getirerek sentezler ve bunları bütünün davranışı hakkındaki bulgularınız olarak açıklarsınız. Fakat ya parçalar bir kez ayrıldığında fonksiyonlarını ya da kimliklerini kaybederse ve daha önemlisi, ya tek tek parçalar bütünün ikna edici bir reproduksiyonu oluşturacak şekilde bir araya getirilemezse? Karmaşık politik düzenlemelerde, parçaların dağılımı, bütünün karşılıklı ilişkisindeki rollerine bağlıdır. Biz karşılaştırmacılar, uzun süredir ‘*ekolojik yanılğı*’ adı verilen şeyin, yani kişinin bütünün davranışından, onun içindeki tek tek parçaların davranışlarından sonuç çıkarmasıyla ortaya çıkan hata potansiyelinin, farkındayız. Örneğin, Weimar Cumhuriyetindeki seçim alanlarında Protestanlar ve çiftçilerin büyük bir kısmının Nazi Partisine (NSDAP) daha fazla oy verme eğilimlerinin olması, tek tek Protestan bireyler ya da çiftçilerin bu parti için oy verdiği anlamına gelmez. Bu yalnızca uygun seviyedeki verilerle ispat edilebilir. Fakat bugünün karmaşık dünyasında daha önemli olan şey, tersidir, örneğin ‘*bireysel yanılğı*’dır. Bu basitçe bireyler hakkındaki gözlemlerin toplamına bağlıdır ve bu bireylerin birlikte ne yaptığının bir açıklamasını ortaya koyar. Bundan dolayı, örnek bireylerin değerlerinin daha ‘demokratik’ olması, yönetim biçiminin de daha demokratik olması anlamına gelir.²³ Rasyonel tercih araştırmacıları bunu rutin olarak yaparlar (öznelerinin daima ‘baskı altında’ davrandığı uyarısıyla). Bunun, politik sürecin incelendiği yerde oldukça iyi işleminin, örneğin oy vermenin, buna bir katkısının olduğunu kabul edebilmeme rağmen, bu, ‘rasyonel’ bireyler, önceden var olan kurumlar ve ağlar içinde eşit olmayan bir şekilde iletişime girdiğinde, ciddi yanıltıcı sonuçlara sebep olabilir. Bireysel tercihlerin ve rasyonel seçimlerin, diyelim ki kamu harcamalarının seviyesi ya da sosyal sınıflar arasındaki yeniden dağılımın kapsamını tahminlemeye çalışacak, bir model içinde yeniden oluşturulduğunu hayal etmeye çalışın!

²³ ‘Araştırma Modeli’ seminerinde kullanmayı sevdiğim bir örnek Avrupalı kimliği ve Avrupa Birliği’dir. Bir Eurobarometre anketine göre, ‘Kendinizi sıklıkla Avrupalı hissediyor musunuz?’ sorusuna ‘evet’ cevabı verenlerin en yüksek oranının %85 olduğu görülmüştür. Böylesine hevesli bir tepkiye sahip olan bireyler Arnavutlardır! Bunlar arasında AB’ye gerçekten üye olan ya da üyeliğe aday olanların oranı %20’yi geçmemektedir.

Karmaşıklık hakkında, kuşkusuz ilkel olan bu düşünceler kavramsallaştırmada oldukça belirgin bir değişimi ima eder – kişinin bağımsız, aracı ya da bağımlı değişken olarak kullanmayı önerdiği şeyin ne olduğunu başka birisi nasıl tanımlar ve kısıtlar. Klasiklerin tavsiyesi bu kavramları mümkün olduğunca kesin yapmaktır, böylece bunlar öznelliklerarası biçimde geçerli olabilecek ve açıkça ölçülebilecektir. Bu sınırların dışındaki uygulamaların tarihsel ya da kültürel nedenlerle şeklinin ‘esnetildiği’ ve bu nedenle karşılaştırmalı amaçlar için geçersiz olduğu söylenmektedir (Sartori, 1970). Elbette ki temel basitleştirme, değişkeni, sayılar, semboller ya da matematiksel eşitliklerle doğru bir şekilde gösterebilecek tek bir boyuta indirgemektir. Çoğu rasyonel seçici ve pek çok iyi kurumsal karşılaştırmacı bunu yapma –ve buradan hareketle, çalışmalarındaki açıklık ve aşırı titizliği garantiye alma- konusundaki yetenekleriyle oldukça gurur duymaktadır

Bir ‘karmaşılaştırıcı’, sınırları ve karşılıklı ilişkileri doğal olarak net olmayan değişken setleriyle ilgilenme olasılığı yüksek olan kişidir. Açıklama nedir ya da her bir durum için neredeyse aynı gözlemlenebilir özellikler üstlenemeyebilen ‘belirsiz’ bir nesnenin açıklanması nedir? Kişinin kavrayışı benzer olan fakat özdeş olmayan bir şeye atıfta bulunur. Bazı özellikleri paylaşabilirler fakat hepsini değil ve bunlar alt-biçimlere bölündüğünde, kategoriler nominal (simgesel) olabilirler fakat sıralı (ordinal) değildir. Siyaset bilimcilerin neredeyse her gün kullandığı kavramları düşünün: Güç, devlet, demokrasi, meşruiyet, plüralizm, kapitalizm, rekabet, hegemonya, hesap verebilirlik, sorumluluk ve bürokrasi. Bu ve daha pek çoğu ideal tiplerdir ve doğaları bulanık, radyal ve belirsizdir. Nitelikli bir gözlemci bunların ne olduğunu bilir ve ortak noktalarını kavrar, fakat onları özdeş ‘esnetilemez’ koşullarda sıralamadan önce tereddüt yaşar. Örneğin, Birleşik Devletlerde uygulanmış marka demokrasisini alalım. Bu rejimin 1920'lere kadar kadınlara tam yurttaşlık hakkı vermediği ve bunun öncesinde bile çoktan demokrasi olarak sınıflandırmaya başladığı gerçeğini görmezden gelmeyi görece kolay buluruz. Fakat ya ‘Tek-Partili Güney’ ve Afro Amerikalı ‘yurttaşlar için oy hakkının sistematik olarak (ve büyük oranda tolere edilerek) baskı altına alınmasına ne demeli. Dikkatli bir standartla, bu şartların ve uygulamaların egemenliği, 1960'ların Sivil Haklar Hareketleri sonrasındaki Amerikan demokrasisi yetersiz bulunmalıdır ve ben çoğu Amerikan siyaset bilimcisinin, kendi demokrasilerinin böylesi bir ‘kategori dışılığı’ tabi tutulmasına güçlü bir itirazda bulunacakları konusunda

şüpheliyim. Henüz, -zaman çerçevesi ne olursa olsun- ‘istikrarlı Batı liberal demokrasileri’ üzerine Birleşik Devletleri kapsamayan karşılaştırmalı araştırma bulamadım. Aynı genelleyici tartışma, yakın geçmişe kadar Fransa’da yönetsel gücün yargısal gücünün politik manipülasyonu hakkında ya da İngiltere’de seçimle iş başına gelmeyen Lordlar Kamarasının ya da İsviçre siyasi partilerinin iktidarındaki garip rotasyon eksikliğinin yaşaması hakkında yürütülebilir. İlkinde (Guatemala) ordu, (sivil haklara korkunç bir şekilde tecavüz etmenin yanında) seçilmiş siviller üzerinde veto gücü kullandığında ve ikincisi (Kolombiya) –sırf düzenli rekabetçi seçimler yürütülmeye devam ediyor diye- topraklarının 1/3’ünden fazlası askeri rejim tarafından yönetildiğinde bu iki ülkeyi (Guatemala ve Kolombiya) demokrasiler olarak değerlendiren niceliksel basitleştiriciler olagelmıştır.

Benim görüşüm, siyaset biliminde, ‘ideal-tipli’ kavramların, bu kavramları özdeş olarak tespit etmeye yönelik, çok azı ölçülebilir olan (bugüne kadar çok fazla yapılagelmiş) denemelerde sonuçlar kabul edilebilir çıkmamasına rağmen, neredeye kaçınılmaz olduğu yönündedir. Bununla birlikte, ‘karmaşık karşılıklı bağımlılığın’ sürekli arttığı bir dünyada, karşılaştırmacılar, hem açıklamada hem de açıklanacak şeyin belirtilmesinde bu tür kavramlara giderek daha fazla dayanmak zorunda olacaktır. Basitleştiricilerin kesin tanımlar ve tek tip ölçümler bulmaya çalışması, (aşırı cimri açıklamalardan bahsetmeye gerek bile yok) zamanımızda siyasetin anahtar unsurlarından bazılarının kavramsal olarak dışlanacağı ve araştırmanın potansiyel nesnelere olarak göz ardı edileceği anlamına gelecektir. Karşılaştırmalı siyasal sistemlerin bütün etmenlerinin, uzun nedensellik zincirini, dolaylı ya da ertelenmiş etmenlerin araçsalcılığını, istenmeyen sonuçların etkisini, çoklu eşitlik ihtimalini, otoritenin birkaç katmanının işbirliğini, yeni (ve sıklıkla çatışmacı) özelliklerin ortaya çıktığını, minör değişkenlerin ‘kaotik’ etkisini, farklı nedenlerin eşzamanlı varlığını ve bunların birleşik etkisini, yerleşik yapıların ve standart işleyen prosedürlerin beklenmeyen direnişini, tesadüfi ya da eşsiz olasılıkların etkilerini, beklenen tepkilerin rolünü, kurulu güçler tarafından dayatılan ‘görünmez sınırlamalar’ı, bahsetmeye gerek yok, bütün düzenlemelerin nasıl işlediğini anlamayı amaçlayan herhangi bir edimcinin acizliğini kapsadığını düşünün.

Bu noktayı, AB’yi tanımlama ve analiz etmede kullandığım iki kavrama başvurarak sergileyelim –varsayımım, yine, bütün rejimlerin (hiç kuşkusuz oldukça farklı sahalarda) başını çektiği yönlerin

(*reductio ad absurdum*) mantıksal olmayan çıktılarının ortaya konmasıyla doğruluğu ispatlanamasa da, bu bölgesel rejimlerin uç noktada bir durumu ortaya koyduğu yönündedir.

Çok-katmanlı yönetim: İyi kötü süregiden müzakerelerdeki bölgesel bütünleşmelerin farklı katmanlarında potansiyel olarak bağımsız fakat diğer yönden karşılıklı bağımlı ve ayrıcalıklı siyasi *iktidarı* belirlemeyen ya da bu katmanların hiçbirisinde siyasi otoritenin istikrarlı bir hiyerarşisinde ısrar etmeyen –özel ya da kamu- sal- edimcilerin çok-türlülüğü açısından bağlayıcı kararların alınmasına yönelik bir düzenlemedir.

Çok-merkezli yönetim: Tek bir kolektif kurum tarafından – *kanunen* ya da *fili olarak*- kontrol edilmeyen dağınık ve görece özerk temsilciler setine fonksiyonel görev yetkisi dağıtan edimcilerin çok-türlülüğü açısından bağlayıcı kararlar alınmasına yönelik bir düzenlemedir.

Karşılaştırması yapılan rejimlerin bunun gibi özelliklere sahip olması bağlamında, bunlar hem uzamsal hem de fonksiyonel açıdan karmaşıktır. Önemli bir not olarak (*nota bene*) bunlar, en belirgin şekilde AB’de ortaya çıksa da, yalnızca ‘ulus-üstü’ özellikler değildir. Bir rejim, küresel ya da bölgesel kurumlar (ya da hegemonik komşular) tarafından dayatılan sınırlamalardan görece bağımsız olabilir ve yine de kendisini ulus-altı birimlerin ya da fonksiyonel olarak belirli birimlerin otonom davranışları nedeniyle çok-katmanlı ve çok-merkezli yönetim durumunda bulabilir. Örneğin, uluslararası hukuk ve örgütsel sınırlamalar açısından hesapverebilirliğin olmadığı konusunda en ısrarlı devlet, mevcut yönetim altındaki Birleşik Devletlerdir ve fakat kök-hücre araştırmalarında, onun merkezi konumuna karşı olan alt-birimler ve eyaletleri üzerinde egemenliğini kabul ettirememektedir. Alt-ulusal birimler de ulus-üstü birimler kadar yönetim birimlerinin karmaşıklığına katkıda bulunabilirler.

Göstergelerin tanımlanma süreci için gerekli temel uygulamalara ek olarak –örneğin, bireysel ya da kolektif davranışların basit genel ölçümlerinin yapamayacağı- yönetim biçimleri içinde ve arasındaki karmaşık karşılıklı bağımlılık, analizlerin farklı katmanları arasındaki çıkarımların temel yanılığı olasılığını artırır. Mikro-, orta- ya da makro seviyelerde güvenilir biçimde gözlemlenen özellikler, alt ya da üst, diğer seviyelerde nelerin gerçekleştiği hakkında zayıf kalmış tahminleyiciler olabilir. Demokrasi üretebilmek için kişi, ‘yurttaş kültürüne’ ve ‘demokratik düşünceye’ sahip çok sayıdaki vatandaşı basitçe toplayamayacağı gibi, bölgesel organi-

zasyonlar ya da hegemonik demokratik komşular tarafından dayatılan şartların, otokrasiden demokrasiye başarılı bir geçişi temin etmesi konusunda –ya da hatta önemli bir etkiye sahip olma konusunda- garantisi de olmayacaktır. Doğru müdahale, şartlara bağlı olabilir, örneğin, ilgili çoklu katmanlara ve otoritenin rakip merkezlerinin çoğulluğunun olası varlığına dayalı olarak.

Bu tanımlayıcı niteleyicilerin her ikisinin de aynı aslı kavrama bağlı olması tesadüf değildir: *Yönetişime*. Yirmi beş yılı aşkın bir süredir karşılaştırmalı siyasal sistemlerin hiçbir öğrencisi bu kavramın büyüleyici hızı ve yaygın dağılımını görmezden gelememiştir ve birkaç kavram hâlâ hiç olmadığı kadar belirsiz ve çok anlamlıdır. Bunun oportünist kökeni ya da buna yüklenen (hepsi belirsiz) pek çok anlam ne olursa olsun, yönetim fikrinin arkasında (David Easton'un anlamlı bir şekilde belirttiği gibi) 'otoriter biçimde değerleri dağıtan' pratikteki değişiklikler hakkında önemli bir mesajın gizli olduğu konusunda ikna oldum. Hükümet, örneğin geçerliliği, hiyerarşik olarak gönüllü ve meşru bir şekilde kabul edilmiş kamu kurumları seti üzerinden bunu yaptığında, bu tür dağılımları giderek daha az yapmaya muktedirdir – özellikle uzamsal kümeleşmenin tek bir katmanı sınırlandırıldığında. Gereken çok daha karmaşık bir şey, daha önce tanımladığım gibi,

Kamusal olduğu kadar özel, ulusal olduğu kadar ulus-altı ve ulus-üstü, düzenli olarak karşılıklı memnuniyete ve birbirleriyle müzakere ederek ve tartışarak bağlayıcı kararlara ulaşan ve bu kararların uygulanmasında işbirliği yapan edimcilerin problem/çatışmaları ile geniş bir kapsamda ilgilenen bir metod/mekanizmadır.²⁴

Böyle karmaşık bir ayarlanmanın özü, çatışan amaçlara sahip, fakat hiçbirisinin bir diğeri üzerine bir çözümü dayatmaması için yeterince bağımsız ve fakat hiçbir çözümün bulunmadığı durumda, iki tarafın kaybedeceği kadar birbirlerine yeterince karşılıklı bağımlı olan aktörler arasındaki karşılıklı ilişkinin yatay formlarına bağlıdır.²⁵ Hem modern hem de modernleşmekte olan toplumlarda,

²⁴ 'What is there to legitimize in the European Union and how might this be accomplished?' C. Joerges, Y. Meny, J.H.H. Weiler (eds.), *Mountain or Molehill? A Critical Appraisal of the Commission White Paper on Governance*, içinde Jean Monnet Working Paper series, no. 6/01 of Harvard Law School. Bu tür düzenlemelere katılan aktörlerin genelde 'paydaşlar' olarak nitelendirildiklerine dikkat çekmek gerekir. Bu, özünde, yönetişimin kendisinden çok daha belirsiz bir kavram olabilir.

²⁵ Kişi, ulusal ya da ulus-altı 'yönetişim üzerine odaklanan literatürde karşılıklı ilişkili edimciler arasındaki yatay ilişkilerin durağan örneklerine atıfta bulun-

yönetişime katılan aktörlerin bazıları, liderler ve üyeler ile, kâr amaçlı olmayan, yarı-kamusal ve en azından yarı-gönüllü örgütlerdir; bunun ötesinde, bu, bu örgütlerin başarısı için hayati olan, bir sivil toplum kuruluşuna benzeyen bir şeye gömülmüşlüğüdür. Bu örgütler boyutları, varlıkları ya da kapasiteleri açısından eşit olmak zorunda değildir, ancak karşılıklı olarak birbirlerine zarar vermek ya da yardım etmek zorundadırlar.

Yönetişime içsel olan bir diğer şey de düzenleme nosyonudur. Katılımcı örgütler tek bir problemi çözmek için yalnızca tek seferliğine iletişimde bulunmaz, fakat belirli bir süre zarfında tekrar ve öngörülebilir bir iletişimde bulunurlar, böylece birbirlerinin tercihleri, yardımları, ardışık ödünleri hakkında daha çok şey öğrenir, karşılıklı kaygılarının kapsamını genişletir ve yönetişimin kendi sürecine bir bağlılık geliştirirler. Burada anahtar kelimeler de belirsiz olma eğilimindedir: Güven ve karşılıklı destek – daha özelden, bir topluluk içinde ya da birkaçı arasında, az ya da çok kalıcı sosyal, kültürel ekonomik ya da ideolojik bölümleri etkili bir şekilde temsil eden örgütler arasındaki güven ve karşılıklı destek...

Yönetişimin yalnızca müzakere ve tartışma yoluyla karar verme hakkında olmadığını, fakat aynı zamanda politikaların uygulanması hakkında olduğunu dikkate almak gerekir. Aslında, ne kadar uzun ve geniş boyutlu uygulanırsa, katılımcı örgütler, karşılıklı ödüllendirici programların yönetiminden oldukça fazla meşruiyet (ve maddi ödüller) yakalayacakları için bu uygulama sürecinde o kadar çok süregiden çıkar elde edeceklerdir.

Yönetişim kendinde bir amaç değildir, fakat çok katmanlı olan katılımcı ve etki altındaki edimciler arasından bağımsız bir şekilde seçilmiş bir dizi hedefin elde edilmesi için bir araçtır. Bilinen ifadeyle ‘iyi yönetim’ bu hedeflere başarılı bir şekilde ulaşılabileceğinin hiçbir garantisinin olmadığını ifade eder. ‘İyiler’ olduğu kadar ‘kötüler’ de üretebilir. Ancak yine de, kamusal baskıya başvurmak ya da serbest rekabete dayanmak açısından geleneksel modellerden daha uygun bir model olabilir.

Bunun ötesinde, bu, asla tek başına uygulanmaz, ancak devlet ve piyasa mekanizmalarıyla bağlantı içinde uygulanır. ‘Yönetişim’ ‘yönetim’ ile aynı şey değildir, örneğin, müşterek hedeflere ulaş-

mak için kullanılan bir diğer belirsiz kavramla, *ağ* kavramıyla sıklıkla karşılaşılmaktadır. Kişi, modern anlamda iletişimin, bir ağdaki katılımcıların birbirlerini tanımayabileceği –ve elbette ki hiçbir zaman yüz yüze tanışmadıklarını anlamına geldiğini aklında tuttuğu sürece, bunu ulus-aşırı ve hatta küresel düzenlemeleri kapsayacak şekilde genişletmek uygun görünebilir.

bilmek için devletin baskı gücünü ve (bazen) vatandaşların meşru desteğini arkasına almış seçilmiş ya da atanmış aktörlerin bazı alt grupları tarafından kamusal otoritenin kullanımı gibi... Bu, 'piyasa' için başka bir hüsnü tabir de değildir, örneğin, sınırlı kamu mallarının dağılımının, bağımsız kapitalist üreticiler ya da tedarikçiler arasındaki rekabete devredilmesi. Eğer durum bu ise, çatışmaları ve problemleri çözmede devlete başvurulmasının meşruiyeti, ya devletin ya da piyasaların faaliyetlerini haklı göstermek için kullanılmaktan ziyade, farklı ilkeler ve işlevsel normlara bağlı olacaktır. Bu 'yönetişim' kavramı, karmaşıklığa yönelmiş gelecekteki karşılaştırmacılara empoze edilen bütün yükün üstlenilmesi için yeterli olmayacaktır. Ancak bu, bu doğrultuda hareket edenler için kesinlikle bir başlangıç noktasıdır.

SONUÇ

Disiplinle ilgili üç öneriyle bitiriyorum:

Siyaset bilimciler, karşılaştırmalı siyasal sistemler ve uluslararası ilişkiler arasındaki arayı ortadan kaldırmalı ve kurallara bağlı, rakip kurumlara gömülü ve şiddetle çözülme ihtimali olmayan politik durumlarla, tekeli kurumların (devleti kapsayan fakat onunla sınırlı olmayan) az ya da çok ama sürekli çatışma durumunda olduğu ve bu çatışmaları sadece güçle ya da güç tehdidiyle çözme eğiliminde olduğu güvenilir olmayan ortak normlar setinde yer alan politik durumlar arasında ontolojik olanı tekrar devreye sokmalıdır. Bu çizginin, devletler içi ve devletlerarası politikalar arasında sürdüğüne inanılırdı. Durum artık böyle değildir –bir süredir savaş olasılığı ikincisinden ziyade ilki (devletler içi) arasındaki daha çok geçerlidir- bu iki 'tarihi' alt disiplinin neden ayrı ayrı ele alınması gerektiğine dair genelleyici hiçbir sebep yoktur. Peki, ulusal, ulus-altı, ulus üstü ya da uluslararası olsun olmasın, siyaset bilimi öğrencilerini 'yönetilebilir' rejimler ve 'yönetilemez' rejimlere çalışanlar diye ayırmak ne anlama geliyor?

Karşılaştırmacılar, uygun olduğu düşünüldüğünde, araştırma modellerine Birleşik Devletleri de dahil etmeye çalışmalıdır, fakat Amerikancı meslektaşlarının onlara katılmasını ummamalıdır – en azından bir süreliğine. ABD'deki siyaset [biliminin] şu anki yönü yukarıda bahsettiğim eğilimlerle neredeyse taban tabana zıttır. Amerikalılar (ya da daha iyisi şu anki liderleri) 'karmaşık karşılıklı bağımlılık' olasılığına düşmanca tepki vermekte ve hem kendi içsel hem de dışsal egemenliklerinde ısrarcı olmak için olası tüm çabaları göstermektedirler. Sözde ulusal çıkar arayışlarıyla çelişen

ya da onları sınırlayan, bağlayıcı olarak varlıklarını sürdüren yasal ya da örgütsel sınırlamaları kabul etmeyi reddederek ve çıkarlarına uygun görüldüğünde bu sınırlamalardan sıyrılarak ulus-üstü normların egemenliğini ve uluslar arası örgütlerin faydasını sürekli inkâr ederler.

Karşılaştırmacılar –yönetilebilir ya da yönetilemez siyasal sistemler açısından- kendilerini çevreleyen dünyadaki güç ilişkileri, etki ve otoritenin karmaşıklığındaki büyük artışı kavramlaştırma, ölçme ve anlamaya kendilerini hazırlamalıdır. Kuşkusuz ‘karmaşıklık’ hala yalnızca, alt-disiplinlerinin geleceğinin yakasını bırakmayan bir hayalettir ve bu ihtiyacı karşılayacak cevap belki de kendi safları içinden gelemeyecektir. Umut ediyorum ki, karşılaştırmalı siyasal sistemler, örneksel durumlarla uğraşan fizik ve matematik bilimlerindeki disiplinler içindeki teori ve metotların aşılmasının tutup tutmamasını etkileyecektir, ancak bu arada meydan okumalar tarafımızdan karşılanmalı ve fırsatlar da tarafımızca değerlendirilmelidir.

Siyaset bilimi içinden, -benim yaptığım gibi- yalnızca çok-katmanlılık, çok-merkezlilik ve yönetim gibi birkaç dağınık kavramı devşirmek, karşılaştırmacıları çok fazla ileriye götürmeyecektir. Her ne kadar, dünyadaki en karmaşık siyaset biçiminin ne olması gerektiğini çalışmayı deneyimlesem de tüm bu olasılık ve karmaşıklıklarla başa çıkmak zorunda olan AB, ‘gerçekte-var olan’ politikacılar ve yöneticiler, her gün etkileyici yeni terimler icat etmektedir. Bu ortaya çıkan düzenlemeleri toparlamak, mümkün olduğunca bunları açıkça belirlemek ve içine yerleştirebileceğimiz teorik çerçevedeki noktaları araştırmak için diğer disiplinlerdeki akademisyenlerin yanında, onları da dinlemeliyiz. Özneleriyle diyalog kurmaya kalıtsal açıdan karşı olan ‘basitleştiriciler’in aksine, biz ‘karmaşıkçılar’ istedikleri konusunda ne söyledikleri; ve yaptıkları konusunda ne iddia ettiklerini ciddi şekilde ele alma ihtiyacı ve yükümlülüğü hissediyoruz.

Bunun, alt-disiplinlere doğru en fazla gelecek vadeden yol olduğu fikrinden ayrılamam. Yeni bir aracın, niteliksel karşılaştırmalı analizlerin (QCA) ortaya çıkması, başlangıçtaki metodolojik hızı sağlamıştır. Yaratıcısı Charles Ragin, genel olarak teori için sahip olduğu akıl yürütmeler ve özelde karşılaştırmalı metot hakkında oldukça net olagelmiştir (Ragin, 1987, 1994). Özellikle ‘belirsizlik seti’ ve ‘çift-basamaklı’ versiyonunda, QCA, karmaşık nedensel-

likleri analiz etmede, sosyal istatistikten gelen alışlagelmiş tekniklerden çok daha uygun tahminleme teknikleri sunar.²⁶

[QCA], gelecekte giderek daha fazla belirgin olacağını düşündüğüm, eşsonluluk'un (*equifinality*) açıklanması konusunda da eşsiz bir güce sahip görünmektedir. Aristotelesçi kökeninden itibaren, karşılaştırmalı metot, temelde farklılıkları açıklamada kullanılmaktadır. Bazı özellikleri paylaşıyor olmasına rağmen rejimler neden bu kadar farklı davranmaktadır? Bu, alt-disiplinin, John Stuart Mill'in yıllar önce tanımladığı şekilde kümülatif sosyal bilimlerin gelişimine en büyük engellerden birisi olarak tanımladığı şeyi, büyük oranda görmezden gelmesine izin vermiştir: 'uygulanmakta olan' dünya rejimlerinde belirli ya da benzer sonuçların, farklı nedenlere sahip olabileceği basit gerçeği. Belki de bu, en son çalışmam bu fenomenin belirgin bir şekilde var olduğu iki alan üzerine yoğunlaştığı içindir: Avrupa entegrasyonu ve demokratikleşme, ki ben bu ontolojik probleme karşı oldukça hassasım. Bu alt-alanların her ikisinde de kapsanan birimler oldukça farklı hareket noktalarına sahiptir, farklı geçiş yolları takip etmişlerdir, farklı kurumsal alışmaları seçmişlerdir, kamusal görüşün oldukça farklı dağılımlarından oluşmuşlardır ve kabaca aynı yerde sona ermişlerdir. Belirli niteliksel ve niceliksel ayrışmalar, açıklama beklemektedir –büyük ihtimalle genel ulusal şüphelere dayanarak fakat ilettikleri temel mesaj eşsonluluk'tur, örneğin, benzer çıktılara doğru yakınsaklık.

Elbette ki, dünyadaki bütün rejimler ne kurumlarda ne politikalarda ne de davranışlarda birbirlerine yaklaşmaktadır. Neo-neo-neo kurumsalcılar uzak geleceği açıklama konusunda pek çok ayrıma sahiptir. Basitleştiriciler şüphesiz ki, aktörlerin neden farklı kurallar ve politikalar içinden rasyonel olarak seçildiği konusunda pek çok argümanla gelecektir. Diğer bir deyişle, karşılaştırmalı siyasal sistemlerin ağacının geniş üst dallarında pek çok oda olmaya devam edecektir. Bu makalede yapmaya çalıştığım tek şey, karmaşıklığı kucaklamayı seçenler için güvenli bir yer ve yeterli ödüllerin olacağı garantisini vermektir.

KAYNAKÇA

Almond, G. (1990), *A Discipline Divided. Schools and Sects in Political Science*, Newbury Park: Sage. Almond, G. et al. (1973),

²⁶ Charles C. Ragin, *Fuzzy-Set Social Science* (Chicago: University of Chicago Press, 2000). Bu tekniğin uygulanması yanında iki aşamalı modele iki ampirik örnek için Carsten Schneider ve Claudius Wagemann'ın çalışmalarına bakınız.

- Crisis, Choice and Change: Historical Stories of Political Development*, Boston: Little Brown.
- Ragin, C.C. (1987), *The Comparative Method*, Berkeley: University of California Press.—(1994), *Constructing Social Research*, Thousand Oaks: Pine Forge Press.
- Sartori, G. (1970), 'Concept misinformation in comparative politics', *American Political Science Review*, LXIV(4): 1033-1053.
- Schmitter, P.C. (1996), 'Imagining the future of the Euro-Polity with the help of new concepts', in G. Marks, F. Scharpf, P.C. Schmitter and W. Streeck (eds), *Governance in the European Union*, London: Sage Publications, pp. 121-150.
- Tilly, C. (1984), *Big Structures, Large Processes, Huge Comparisons*, New York: Russell Sage Foundation.